

ŠTÚDIE

IVETA VALENTOVÁ*

**Substantívum *BABA* a jeho deriváty v slovenskej anoikonymii
a v slovníku *Lexika slovenských terénnych názvov*¹**

VALENTOVÁ, I.: The substantive *BABA* and its derivatives in Slovak anoikonymy and in the dictionary *The lexis of Slovak anoikonymy*. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 1, pp. 5-37 (Bratislava).

The article briefly characterizes the printed and digital dictionary *The lexis of Slovak anoikonymy*. The dictionary entry *baba/Baba* and other entries with the base *-bab/-báb-* are processed in various Slavic dictionaries of appellative and proprial lexis, including toponymic dictionaries. They will be also dealt with in this Slovak anoikonymic dictionary. In Polish onomastics, special attention to toponyms with the appellative *baba* and their motivations, semantics and lexicographic processing, has been devoted by E. Wolnicz-Pawłowska, in Czech onomastics by M. Šípková. The author of the present article focused on the meanings and etymology of the substantive *baba* in appellative lexicon and its occurrence in Slovak anoikonymy. The aim of this paper is also to analyse the Slovak anoikonymic material, to characterize structural types of the names, and to carry out lexical-semantic and language analyses of these names with emphasis on onymic motivations in the context of Slavic anoikonymy. The second part of the article deals with lexical-semantic and word-formation analyses, onymic motivations and structural types of the Slovak anoikonymy containing lexemes derived from the substantive *baba/BABA* in the context of Slavic anoikonymy, or rather toponymy. In Slovak anoikonymy, the forms of possessive adjectives and the relational adjective *babí* occur most frequently. Onymic word-formation, or name-formation, is characterized by the specific use of linguistic means in the given class of proper names, which must be taken into account when analyzing anoikonymy and anoikonymic lexis. Various possibilities of onymic motivation of the names with the same basis also point to complex issues related to the conception of dictionary entries (especially explanatory parts) and the formation of headwords of the printed and digital dictionary *The lexis of Slovak anoikonymy*.

Toponym, oikonym, anoikonym/minor place-name, dictionary of anoikonymic lexis, substantive *baba/Baba*, word-base/name-base *-bab/-báb-*, onymic motivation, onymic word-formation/name-formation.

1. Úvod

Heslo *baba/Baba* a ďalšie heslá s derivátmi tohto substantíva so základom *-bab/-báb-* sa spracovali v rozličných aj toponymických slovanských slovníkoch (toponomastikonocho). V poľskej onomastike sa špeciálne toponymám s apelatívom *baba* a ich motiváciám, sémantike a lexiografickému spracovaniu venovala E. Wolnicz-Pawłowska,² pričom uviedla aj významy ape-

* Mgr. Iveta Valentová, PhD., Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava 1, e-mail: iveta.valentova@juls.savba.sk.

¹ Štúdia vznikla v rámci vedeckého projektu *Lexika slovenských terénnych názvov* (č. 2/0019/20) grantovej agentúry VEGA.

² Wolnicz-Pawłowska, E.: *Baba w polskiej toponimii*. In: *Onomastica*, 2005, roč. 50, s. 151-171.

latíva *baba* v poľských slovníkoch.³ Moravské a sliezské terénne názvy (anojkonymá, nesídelné názvy, resp. názvy nesídelných zemepisných objektov,⁴ čes. *pomístní jména*) so slovanským základom *-BAB/-BÁB-* v osobitnej štúdii charakterizovala M. Šípková.⁵ Heslá BABA/BÁBA a ďalšie heslá s týmto základom sú súčasťou českých anojkonymických onomastikonov *Slovník pomístních jmen v Čechách 2 (B – Bau)*⁶ a *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*.⁷ Toponymá s uvedeným etymónom sa nachádzajú vo všetkých slovanských jazykoch⁸ a osobitné heslové state so substantívom BABA a jeho derivátmi v anojkonymii sa spracúvajú aj v rámci pripravovaného digitálneho a knižného slovenského anojkonymického slovníka. Cieľom nášho príspevku je doplniť uvedené práce o slovenský materiál, urobiť jeho lexikálno-sémantický rozbor a zistiť možnosti onymickej motivácie.⁹ Zamerali sme sa tiež na slovotvornú, resp. názvotvornú analýzu týchto názvov. Chceme zároveň poukázať na možnosti a hlavne na problémy pri koncipovaní výkladových častí slovníkových statí, s ktorými sa vo všeobecnosti stretávajú autori tohto typu anojkonymického slovníka.

2. Lexika slovenských terénnych názvov

Slovenské anojkonymá (terénne názvy) sa spracúvajú v rámci digitálneho a knižného slovníka *Lexika slovenských terénnych názvov*, ktorého zásady, koncepcia a heslá, ktoré začínajú na písmeno A, boli publikované v klasickej knižnej podobe¹⁰ i v digitálnej podobe v rámci rovnomeného portálu na internetovej stránke Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave.¹¹ *Lexika slovenských terénnych názvov* je výkladový a dokladový slovník slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky, ktorá sa vyskytuje v terénnych názvoch. Nie je to typický onomastikon, v ktorom základom heslovej state je názov jednotlivého objektu, ale východiskom stavby hesla je lexéma (apelatívna alebo propriálna) a jej výskyt v terénnych názvoch. Tento spôsob je výhodnejší, pretože určitá lexéma sa v rozličných typoch názvov anojkonymických objektov nachádza zväčša niekoľkokrát a rovnaký terénny, predovšetkým chotárný názov sa môže vyskytovať vo viacerých obciach. V jednej heslovej stati sa uvádzajú údaje o lexéme, jej výskyte v terénnych názvoch, jazykovej, onymickej charakteristike a areálovom rozšírení. Heslové slová sú zoradené abecedne s frekvenčnými údajmi. Štruktúra heslovej state je v zásade jednotná, podstatnejší rozdiel je len v uvádzaní terénnych názvov pri heslách, v ktorých sa heslové slovo vyskytuje maximálne v piatich terénnych názvoch

³ Toto apelatívum a jeho významy napr. v poľskom nárečovom slovníku J. Zborowského analyzovala aj R. Kucharczyková (Kucharczyk, R.: *Baba w Słowniku gwary Zakopanego i okolic Juliusza Zborowskiego*. In: *Język Polski*, 2009, roč. LXXXIX, č. 4-5, s. 339-347).

⁴ Anojkonymá sa rozdeľujú na *chotárne názvy* (názvy hospodársky využívaných objektov, napr. polí, pasienkov, záhrad, viníc, lesov), *oronymá* (fyzickogeografické názvy alebo názvy geografického reliéfu, napr. pohorí, vrchov, dolín, nížín), *hydronymá* (vodné názvy, napr. názvy riek, jazier, vodných nádrží, rybníkov), *speleonymá* (názvy jaskýň a priepastí), *hodonymá* (názvy dopravných ciest) a skupinu objektov a javov, ktoré nie sú určené na bývanie, ako napr. kameň, božia muka, trigonometrický bod, resp. výšková kóta.

⁵ Šípková, M.: K českým pomístním jménům se základem *-BAB/-BÁB-*. In Ľobodzińska, R. (ed.): *Nazwy własne a społeczeństwo*. Tom 2. Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM, 2010, s. 163-173.

⁶ Matúšová, J. a kol.: *Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau)*. Praha: Academia, 2006. 168 s. Heslo BABA a jeho deriváty koncipovala J. Malenínská.

⁷ *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* [online]. Brno: Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. © 2014. Dostupné na: <http://spjms.ujc.cas.cz>, cit. 23. 5. 2023.

⁸ Porov. Šmilauer, V.: *Průručka slovanské toponomastiky*. Handbuch der slawischen Toponomastik. Praha: Československá akademie věd, 1970, s. 37.

⁹ Onymickou motiváciou sa myslia motívy, príznaky, ktoré dali podnet na vznik vlastného mena v istej onymickej situácii.

¹⁰ Valentová, I.: *Lexika slovenských terénnych názvov* (Koncepcia lexikografického spracovania). Bratislava: Slovak Academic Press, 2018. 220 s.

¹¹ Dostupné na: <https://lstn.juls.savba.sk/>, cit. 23. 5. 2023.

a v ktorých v šiestich a viacerých terénnych názvoch. Špecifickosť anojkonymického materiálu si vyžiadala osobitný prístup pri lexikografickom spracovaní. Informácie v heslovej stati sú vybrané tak, aby úsporným spôsobom poskytlí prehľadný a komplexný obraz o výskyte a celkovom charaktere lexémy v terénnych názvoch a zachytili jej podstatné črty.

Koncepcia lexikografického spracovania slovenských terénnych názvov je v súlade so základnou štruktúrou heslovej state *Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, ale s niektorými vlastnými zásadami pri koncipovaní hesiel. Napríklad pri utváraní heslových slov sa uplatňuje vyšší stupeň abstrakcie, výkladová časť má povahu stručnejšieho a úspornejšieho komentára, ktorý obsahuje predovšetkým stručnú slovotvornú (názvotvornú) analýzu s morfematickou štruktúrou topoformantu. Názvy sa uvádzajú v štandardizovanej podobe alebo sú upravené podľa zásad štandardizácie do hláskovej a pravopisnej podoby súčasnej slovenčiny. Nárečové varianty sa uvádzajú vo výkladovej časti hesla a poukazuje sa na ne formou odkazových hesiel. Výkladová časť môže obsahovať aj onymickú motiváciu, okrem odbornej aj ľudovú etymológiu, koncentráciu areálového výskytu a odkazy na literatúru.

Metodika digitálneho spracovania poskytuje určité výhody a oveľa širšie využitie takto spracovaného materiálu. Vďaka vzťahom medzi jednotlivými prvkami databázového systému počítačový program umožňuje zostaviť na základe danej funkčnej špecifikácie štruktúru heslovej state podľa rôznych požiadaviek a koncipovať slovník podľa želaných atribútov, čím v budúcnosti bude možné vytvoriť niekoľko verzií tlačou publikovaných slovníkov. Poskytuje aj možnosti rozličných mapových vyhotovení pri vypracúvaní čiastkových štúdií alebo pre areálové atlasové spracovanie slovenskej i slovanskej anojkonymie. Počítačové spracovanie umožňuje digitálnu databázu terénnych názvov a jednotlivé heslové state digitálneho slovníka v budúcnosti upravovať, ďalej dopĺňať a zapracúvať do nich výsledky aktuálnych výskumov a vo svetle nových poznatkov korigovať zistené nepresnosti či nedostatky.

Pri koncipovaní slovníka a teda aj pri analýze terénnych názvov so základom *-bab-* sa vychádza z kartotéky a pripravovanej digitálnej databázy terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave. Kartotečný súpis obsahuje vyexcerpované názvy nesídelných a niektorých sídelných objektov zo súpisnej akcie uskutočnenej v rokoch 1966 – 1975 podľa vzoru súpisnej akcie v Čechách a na Morave, z dizertačných, diplomových a seminárnych prác poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt (z rokov 1965 – 1975), z kolektívnych terénnych výskumov, ktoré boli súčasťou piatich seminárov o heuristickom výskume vlastných mien (v rokoch 1973 – 1977) zorganizovaných Slovenskou onomastickou komisiou, z publikácií a časopisov, z onomastických, jazykovedných, etnografických štúdií a článkov a iných príspevkov zhruba od 80. rokov 19. storočia do r. 1975, z ankety Slovenskej muzeálnej spoločnosti z 90. rokov 19. storočia (z viac ako 400 obcí), z katastrálnych máp, zo *Základnej mapy ČSSR 1 : 10 000* a zo *Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000*. Digitálna databáza slovníka *Lexika slovenských terénnych názvov* sa priebežne dopĺňa názvami z novších publikácií, prác, štúdií a článkov, a preto uvedené počty názvov a druhov objektov, ktoré pomenúvajú, nemusia byť definitívne.¹²

¹² Intenzívne zbieranie materiálu sa v podstate skončilo v r. 1975, potom sa začalo s jeho excerpciou na kartotečné lístky, ktoré sa spracovali do dvoch tradičných kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), vypracoval sa provizórny heslár a viac ako 300 pracovných máp v mierke 1 : 400 000 s úplnou sieťou pre Atlas slovenských terénnych názvov. Práce boli prerušené, pretože tím, ktorý realizoval túto úlohu, bol poverený prípravou *Historického slovníka slovenského jazyka*. Až po vydaní posledného zväzku tohto slovníka v r. 2008 sa pokračovalo v ďalšom zbieraní materiálu, jeho excerpcii a začala sa budovať koncepcia digitálneho spracovania anojkonymickej lexiky.

Keďže spracovanie hydronymie prebieha podľa samostatného projektu *Hydronymia Slovaciae*, hydronymá sa zatiaľ nedigitalizujú, preto ich neuvádzame v rámci výpočtov uvedených príkladov a počtov pri jednotlivých štruktúrnych typoch názvov.¹³ Pretože sa názvy excerpovali z rozličných zdrojov, v kartotéke sa nachádzajú vo viacerých variantných podobách – nárečovej, štandardizovanej alebo v podobe, ktorá síce je v súlade so spisovnou slovenčinou alebo so slovenským jazykovým systémom, ale ešte nebola štandardizovaná, resp. bola štandardizovaná v inej podobe, preto uvedené názvy môžu mať aj rozličné pravopisné podoby. Predovšetkým sa to týka písania veľkých písmen na začiatku jednotlivých slov v názvoch. Hlavne pri viacslovných názvoch je dnes bez poznania mimojazykovej situácie a bez dodatočných terénnych a archívnych výskumov v danej lokalite problematické určiť, či ďalšie slová vo viacslovnom názve predstavujú názov geografického objektu, a napísať ich pravopisne správe (*Pri Babinej vinici* či *Pri babinej vinici*), a to najmä pri názvoch, ktoré ešte neprešli procesom štandardizácie.¹⁴ Niektoré objekty môžu mať aj rozličné variantné, resp. alternatívne synonymné názvy.¹⁵ Napriek tomu kartotéka a databáza poskytujú spoľahlivý materiál na analýzu terénnych názvov a ukážky areálového rozšírenia jednotlivých javov.

3. Významy a etymológia substantíva *baba* v apelatívnej lexike

Apelatívum *baba* má základný význam „stará žena“, ktorý je vo všetkých slovanských jazykoch rovnaký. Často sa ním expresívne pomenúva žena vôbec, zväčša so záporným hodnotením, t. j. zlá, prefikaná, neprijemná, klebetná žena a pod. Má aj veľa rôznych prenesených významov, napr. „manželka“, „milénka, milá“, „pôrodná asistentka“, „stará mama (otcova alebo matkina matka)“, „dievča, mladá žena“, „muž so ženskými vlastnosťami, najmä bojazlivý alebo klebetný“ a v rozprávkach či v povestiach a pod. obych. „zlá bytosť, čarodejníca, obryňa“.¹⁶ Významy homonymného slova *baba* sú „prázdny koláč z bielej múky“, „jedlo z upečených postrúhaných zemiakov“, „skrútená handra alebo iné zariadenie na zapchávanie komína“, „tyč so skrútenou handrou na konci (slúžiaca obyčajne na hasenie ohňa), „strašiak z handier na poli“, „pandrava chrústa“, „jaternica z hrubého čreva“, „vankúš, na ktorom sa pletú paličkované čipky“.¹⁷ O *babe* ako tradičnom slovenskom ľudovom jedle z postrúhaných surových zemiakov, istého množstva múky s rozličnými koreninami a prísadami upečenú alebo upraženú na masle, resp. o jej synonymách, akým je aj výraz *haruľa*, písal napríklad J. Nižnanský.¹⁸ *Babou* sa regio-

¹³ Bližšie o koncepcii Valentová, I.: Lexika slovenských terénnych názvov, c. d., s. 19-124.

¹⁴ Valentová, I.: Problematika písania veľkých písmen v toponymách v slovenčine. In: Slovenská reč, 2020, roč. 85, č. 2, s. 162-190.

¹⁵ Pod variantnými názvami sa vo všeobecnosti v onomastickej teórii rozumie hlásková alebo aj graficky odlišná podoba názvu. Pod viacnázvosťou sa chápu lexikálne, slovotvorne a gramatickým číslom odlišné názvy toho istého objektu (porov. Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda, 1996, s. 9). Uvádzame všetky, nielen hláskovo odlišné názvy daného objektu, pretože pri výklade vlastných mien je potrebné aj poznanie všetkých doložených podôb a variantov názvov daného objektu (tzv. onymická situácia alebo onymická scéna vlastného mena), napr. *Baba*, *Sopľavá Baba*, *Veľká Baba* sú názvy vrchu v Košeci IL, vrch a zároveň výš. kóta *Baba* v Hornej Lehotě BR má starší názov *Babia hoľa*.

¹⁶ Porov. pôvod a významy aj v iných slovanských jazykoch (Ślowski, F. et al.: Słownik prasłowiański. Tom I. A – B. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974, s. 169-170; Trubačov, O.: Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov. Praslavjanskij lexičeskij fond. 1. Moskva: Nauka, 1974, s. 103-108).

¹⁷ Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí. Banská Bystrica: Nákladom vlastným, 1923, s. 10; Historický slovník slovenského jazyka. 1. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda, 1991, s. 104; Slovník slovenského jazyka. 1. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, s. 60; Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda, 2003, s. 56; Slovník súčasného slovenského jazyka. 1. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, 2006, s. 202.

¹⁸ Nižnanský, J.: O haruli – chudobníci a jej názvoch. In: Výživa a zdravie, 1984, roč. 29, č. 3, s. 69-71. Tože In Dvornická, L. – Smatana, M. (eds.): Tradícia v slove, slovo v tradícii. (Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský). Bratislava: Veda, 2007, s. 210-213.

nálne zvyknú pomenúvať aj rozličné druhy koláčov či iných druhov jedál. V nitrianskej a tekovskej oblasti je slovo *baba* známe aj vo význame „hrubé črevo ošipanej“, na Záhorí a na Myjave zase ako „sorta veľkých okrúhlych hrušiek“, vo význame „rozložitá kopa zhrabaného sena“ ho poznajú na Liptove a na Orave, *babu* ako „slameného strašiaka“ používajú v Gemeri a v Tekove a regionálne alebo len v niektorých nárečiach má slovo *baba* aj významy „pomôcka pri ručných prácach (vyšívani, pletení čipiek)“, „čerstvo nadetý ľan alebo konope priviazané šnúrkou na praslicu“, „druh konopí“, „niekoľkokoposchodová drevená rozhládňa“ či „železný oblúčik na hornej časti konca ramien voza, kam sa zosúvalo oje“.¹⁹ Azda pre bohatú polysémiu a homonymiu v nárečiach si toto slovo ako jedno z ukážkových hesiel vybrali aj autori ukážkového zväzku *Slovníka slovenských nárečí*.²⁰ V. Machek²¹ uviedol v češtine napríklad aj prenesené významy „druh mrakov, ktoré sú rozložené a neforemné ako baba“ a „posledný snop pri obžinkách, ktorý vyvážali s pozornosťou a slávou“.

Podľa V. Machka²² sa apelatívum *baba* utvorilo z detskej reči zdvojením otvorenej slabiky so samohláskou *a* podobne ako *tata*, *mama* a keďže význam takémuto slovu dávajú dospelí, preto ho má niekde odlišný, napr. po taliansky *babbo* a po turecky *baba* je „otec“, ale napriek tomu vo väčšine jazykov znamená „stará žena“. J. Stanislav²³ označil pôvod apelatíva *baba* za slovanský, resp. praslovanský. L. Králik²⁴ taktisto uviedol praslovanský pôvod tohto hovorového slova s významom „(stará) žena“ z praslovanského **baba*, ktoré sa utvorilo ako slovo detskej reči zdvojením slabiky (*ba-*), pričom predpokladá, že pôvodne išlo o označenie príbuzenského vzťahu. Pri etymologickom homonyme *baba* s významami „prázdny koláč“, „haruľa“, „pandra-va chrústa“, „jaternica z hrubého čreva“ a i. napísal, že tiež môže mať pôvod v detskej reči, ale podľa iného výkladu vychádza zo zvukomalebného koreňa **bab-*, ktorý označoval tupé duté zvuky, druhotne i duté, resp. okrúhle predmety (porov. aj slová *bábovka*, *baburiatka*).²⁵

Rovnakého pôvodu ako pri prvom homonyme *baba* je aj substantívum *bába* s významom „detská hračka znázorňujúca obvyčajne malé dieťa“ a ďalšie slová, ktoré majú tento základ ako *bábka*, *bábika* i *bábä* s významom „novorodeniatko“ (**babę*, genitív **babęte*; porov. zdrobenené *bábät-ko*).²⁶ Slovo *bába* sa ako expresívne používa aj vo význame „novonarodené dieťa, bábä“²⁷ či v minulosti aj „panna, dievča“ alebo „figúrka predstavujúca herca v bábkovom divadle, bábka“.²⁸

2. BABA v slovenskej anojkonymii

Najstaršie písomné doklady na slovo *baba* vo význame „staršia žena, starena“ uvádza *Historický slovník slovenského jazyka*²⁹ práve vo vlastných menách, napríklad doklady z 12. – 13. stor. z diplomatára *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* v toponymách: *thelonea in Doardi*

¹⁹ Slovník slovenských nárečí. 1. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda, 1994, s. 77.

²⁰ Ripka, I. a kol.: Slovník slovenských nárečí. Ukážkový zväzok. Bratislava: Veda, 1980, s. 88-94.

²¹ Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia, 1968, s. 39-40.

²² Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, c. d., s. 40.

²³ Stanislav, J.: Odkryté mená slovenských miest a dedín. Martin: Matica slovenská, 2008, s. 9, heslo *Báb*; porov. aj Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. 2. Martin: Matica slovenská, 1948, s. 13; Hladký, J.: Hydronymia povodia Dudváhu. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 27.

²⁴ Králik, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, 2015, s. 57.

²⁵ Porov. aj Sławski, F. et al.: Słownik prasłowiański, Tom I. A, c. d., s. 169-170; Trubačov, O.: Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov, c. d., s. 103-108.

²⁶ Králik, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 57.

²⁷ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 77.

²⁸ Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí, c. d., s. 10.

²⁹ Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 404.

quod Baba pars vocatur (pri Hlohovci 1111), *villa Bab* (pri Nitre, 1156), alebo v antroponymách: *comes Bab de Trenchyn*, *Baba* (1241). Vo *Vlastivednom slovníku obcí na Slovensku*³⁰ sa uvádza doklad z 13. stor. s podobou posesívneho adjektíva v zloženom osadnom názve *Babyndal* (Babindol, 1271). Substantívum *baba/Baba* a jeho deriváty sa využili pri vzniku niektorých slovenských osadných, miestnych názvov (ojkoným) (okrem už spomenutého názvu *Babindol*) napríklad aj v ojkonymách *Báb* (*Malý Báb*, *Veľký Báb*), *Babie*, *Babín*, *Babíná*, *Babindol*, *Babinec*, *Babín Potok* (dnes súčasť obce Terňa), *Babkov* (od osobného mena *Babka*, príp. *Babek* od apel. *baba*; dnes súčasť obce Lietavská Svinná-Babkov).³¹ J. Lukačka³² uviedol názov zaniknutej lokality, osady **Babíkova Ves* (doložená r. 1392 na čachtickom panstve ako *Babykfalwa*) od osobného mena *Babík* (< apel. *baba*). Oveľa frekventovanejší je tento etymón v terénnych názvoch (anojkonymách), ktoré sa vyskytujú rovnomerne na celom našom území (p. mapu v prílohe č. 2). Názvy niektorých týchto sídelných objektov sú súčasťou terénnych názvov, lebo mnohé nesídelené objekty sú pomenované podľa polohy k týmto obciam. Napríklad objekt s názvom *Rúbanisko pri Báb*e (Báb NR) dostal názov podľa polohy k obci *Báb* NR³³ a polia *Pri Báb*e (Sedlice, Vlčany SA) podľa polohy k osade, pustatine *Báb*, ktorá sa nachádza v katastri obce Selice SA.

Názvov rôznych štruktúrnych typov terénnych názvov, ktoré obsahujú substantívum *baba/Baba* v tvare singuláru, plurálu a v posesívnych tvaroch,³⁴ bolo doteraz zistených 211 (bez počtu hydroným), z toho išlo najviac o názvy lesov (64), polí (60), vrchov a kopcov (52).³⁵ V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*³⁶ ich je celkovo 453, v moravsko-sliezskom materiáli³⁷ sa nachádza 174 názvov. Zatiaľ čo v Poľsku sa nimi pomenúvajú predovšetkým vodné objekty (názvy tečú-

³⁰ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 1. Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda, 1977, s. 112.

³¹ Porov. Kiss, L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára. A-K. Budapest: Akadémiai Kiadó 1997, s. 130. J. Stanislav (Slovenský juh v stredoveku, c. d., s. 13) uvažoval o pôvode obce *Báb* aj v súvislosti s osobným menom *Babъ*, ktoré je známe z bulharčiny (bul. osadný názov *Babovo*), a o pôvode ďalších i zaniknutých osadných názvov *Baba*, resp. názvov s týmto základom na území celého bývalého Uhorska (pozri aj Lipszky, J.: Repertorium locorum obsectorumque in XII. tabulis Mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum militarium Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium, quas aeri incisus vulgavit Joannes Lipszky de Szedlicsna, regiminis caesario regii equestris Hungarici lib[er]i[er]i bar[on]is Frimont supremus vigiliarum praefectus. Secundum varias in his Provinciis usu receptas denominationes ab eodem Auctore elaboratum. Budae: Typis regiae Universitatis Pestanae, 1808, s. 24), z osobného mena *Baba*. Na českom území sa tiež nachádzajú osadné názvy s týmto základom a niektoré samoty s názvom *Baba*, resp. osady s názvom s týmto etymonom už zanikli (porov. Roubík, F.: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. 164 s.). A. Profous (Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947, s. 18-21) vznik niektorých ojkoným tiež spájal s osobným menom *Baba*, príp. s inými od neho odvodenými osobnými menami, napr. osobné meno *Baba* > mužské prímeno *Babata* (s pôvodným významom „Babatov“) + poses. suf. *-ině* > dedina *Babětín*; mužské prímeno *Baba* + suf. *-ěj* > dedina *Babí* a pod.

³² Lukačka, J.: Osobné mená v stredovekých miestnych názvoch Nitrianskej župy. In Majtán, M. (ed.): 10. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 13. – 15. 9. 1989. Zborník referátov. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1991, s. 58.

³³ Skratky za názvami miest a obcí sú skratkami okresov.

³⁴ Vráťane variantných názvov, napr. názvy poľa *Pod Babinou*, *Pod Babiným* v Mysline HE, názvy vrchu *Baba*, *Sopľavá Baba*, *Veľká Baba* v Košeci IL, pričom nemyslíme len variantné názvy vo význame názov s nárečovými hláskovými variantmi a s nárečovými príponami kolektívnych posesív.

³⁵ Ďalšie druhy a počty pomenovaných anojkonymických objektov p. v prílohe č. 1. Počet objektov je väčší ako celkový počet názvov, pretože jedným názvom v obci sa môže pomenúvať viac druhov objektov alebo jeden objekt môže byť napr. lúka a zároveň, príp. len časť z neho, aj pasienok. Niekedy sa druh objektu na kartotečnom lístku nešpecifikoval, preto sa druh objektu v databáze označil slovom „miesto“. Zväčša ide o chotárne názvy.

³⁶ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 11.

³⁷ Šípková, M.: K českým pomístním jménům se základem -BAB-/-BÁB-, c. d., s. 164. Treba však upozorniť, že v českej toponomastike sa v rámci anojkoným spracúvajú aj niektoré sídelné názvy, napr. samoty, majere, miestne časti, pretože mnohé z nich prevzali svoje označenie z pôvodných anojkoným (porov. Pleskalová, J.: Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. Jinočany: H&H, 1992, s. 7).

cich i stojatých vôd) a len výnimočne oronymá,³⁸ na moravsko-sliezskom a slovenskom území sú to prevažne názvy vrchov, kopcov, lesov a polí, čo podľa M. Šipkovej³⁹ môže vyplývať z povahy terénu. Zaujímavé je, že v oblasti Čiech⁴⁰ nimi pomenúvajú skôr polia (vrátane honov až 260), lesy (82) a lúky (50), ale len 5 terénnych vyvýšenín, ako sú napr. kopce, vršky, pahorky a pod. M. Šipková⁴¹ predpokladala, že väčší počet lesov ako kopcov, vrchov môže byť spôsobený aj tým, že pri vymedzení druhu objektu bol pre informátorov dôležitejší rys zalesnenosti ako výškové parametre. Názov vrchov *Baba* je však častý aj v ostatných slovanských jazykoch.

1.2. Štruktúrne typy anojkoným so substantívom *baba/Baba*

Terénne názvy s apelatívom *baba*, resp. toponymom alebo antroponymom *Baba* majú niekoľko štruktúrnych typov. Môže ísť o priame jednočlenné názvy, ktoré pomenúvajú bezprostredne samotný objekt. Zväčša vznikli prostou toponymizáciou apelatíva *baba* a môžu byť buď v sg. *Baba*₅₉ alebo v pl. *Baby*, pričom treba brať do úvahy fakt, že gramatické číslo v toponymách vo všeobecnosti nie je gramatickou kategóriou v pravom slova zmysle, ale stalo sa kategóriou lexikálnou, využíva sa ako lexikálny (slovotvorný) prostriedok a môže byť i v tom istom mikroareáli diferencujúcim činiteľom.⁴³

Vo všeobecnosti sú pomerne frekventované štruktúrne typy viacčlenných, viacslovných, zväčša dvojslovných názvov. Celkovo tvoria 25 % všetkých slovenských terénnych názvov a charakterizuje ich syntaktický determinatívny vzťah.⁴⁴ Najčastejšie ide o názvy so zhodou, v ktorých určujúcim členom býva adjektívum, niekedy aj číslovka vo funkcii zhodného prívlastku: *Dolná/Horná₂ Baba*, *Malá₂/Veľká₂ Baba*, *Lomená Baba*, *Stará₂ Baba*, *Sopľavá₂/Zabitá Baba*, *Kamenná₃ Baba*, *Modranská Baba*; *Horné Baby*, *Skamenené Baby*; *Tri Baby*. Niekoľko názvov má typ s nezhodným prívlastkom, resp. s predložkovou konštrukciou v nezhodnom prívlastku, pričom slovo *baba*, resp. toponymum *Baba* môže byť vo funkcii určujúceho alebo určovaného člena, alebo ich možno zaradiť k viacslovným typom, ktoré obsahujú obidva druhy prívlastkov: *Baba v stráni*, *Prídavky na Babe*; *Skalná ihla na Babe*; *Údolie Kamennej baby*. Pri bežnom živom používaní sú názvy s nezhodným prívlastkom zriedkavé, príznačné sú skôr pre oficiálne používanie, keď sa chce presnejšie určiť nazývaný objekt, ale tieto konštrukcie sa pokladajú za východiskové pri vzniku predložkových názvov, ktoré sa utvorili elipsou určeného člena.⁴⁵

Frekventovanejšie sú predložkové názvy: *Hore babou*, *Na babe*, *Na Babe*, *Na babu*, *Na Babu*, *Na babu Malicherku*, *Nad Babom*, *Pod babou*, *Pod Babou*, *Pri Babe*, *U baby*; *Na Babách*, *Pri Kamennej babe*, *Niže cesty k Trnavskej babe*. M. Majtán⁴⁶ predložkové názvy v zhode s domácou tradíciou a s viacerými zahraničnými bádateľmi pokladal za samostatnú, typologicky i obsahovo výrazne odlišnú skupinu názvov. Terénne názvy predložkového typu sa vyskytujú

³⁸ Wolnicz-Pawlowska, E.: *Baba w polskiej toponimii*, c. d., s. 163.

³⁹ Šipková, M.: K českým pomístním jménům se základem -BAB/-BÁB-, c. d., s. 172.

⁴⁰ Myslí sa tým Čechy (nie územie Moravy a českej časti Sliezska).

⁴¹ Šipková, M.: K českým pomístním jménům se základem -BAB/-BÁB-, c. d., s. 172.

⁴² Dolný číselný index znázorňuje počet názvov na Slovensku. Tento počet sa však môže meniť a v tlačenej i v digitálnom slovníku *Lexika slovenských terénnych názvov* môže byť iný, pretože databáza terénnych názvov sa jednak priebežne dopĺňa a jednak prebieha proces štandardizácie geografických názvov z katastrálnych a lesníckych máp, pri ktorom sa môže zoznam štandardizovaných názvov dopĺňať alebo meniť. Tieto procesy však nespôsobujú radikálne zmeny frekvencie jednotlivých štruktúrnych typov názvov.

⁴³ Majtán, M.: *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda, 1996, s. 17.

⁴⁴ Majtán, M.: *Z lexiky slovenskej toponymie*, c. d., s. 25.

⁴⁵ Majtán, M.: *Z lexiky slovenskej toponymie*, c. d., s. 26.

⁴⁶ Majtán, M.: Z problematiky predložkových zemepisných názvov. In: *Jazykovedný časopis*, 1971, roč. 22, č. 1, s. 41-48.

na celom území Slovenska a tvoria v priemere 21 – 22 % všetkých anojkoným.⁴⁷ Vo všeobecnosti i v uvedených názvoch najpočetnejšie sú názvy s predložkami *na* a *pod*. V predložkovom názve nejde o prosté vyjadrenie momentálneho priestorového stavu hovoriaceho k nazývanému objektu, ale o konštantný priestorový vzťah vzhľadom na miesto vzniku názvu, to znamená, že sa názov používa v ustálenej podobe bez ohľadu na momentálnu polohu hovoriaceho.⁴⁸ Fakultatívne predložkové názvy (komunikačné varianty) v akuzatívne s dynamickým významom, ktoré vyjadrujú pohyb, smerovanie, sa pri štandardizácii upravovali do tvaru v inštrumentáli, vyjadrujú polohu (statickosť).⁴⁹ Preto názvy, ktoré sa zaznamenali na kartotečné lístky v podobe s dynamickým významom, sa tiež upravujú do základnej podoby so statickým významom: *Pod Babu* > *Pod Babou* (Paština Závada ZA, Buková TT a i.). Pri predložke *na* však názvy *Na Babe* a *Na Babu* môžu byť buď varianty jedného názvu, alebo môže ísť o názvy dvoch rôznych objektov. Zatiaľ čo predložkové terénne názvy so statickým významom v základnej podobe v lokáli *Na Babe* odpovedajú na otázky *Kde som? Kde stojím? Kde som bol?*, typ s dynamickým významom *Na Babu* môže byť len komunikačným variantom tohto základného typu, ktorý odpovedá na otázku *Kam ideš?* Môže však ísť o dva rozdielne objekty, z ktorých jeden sa nachádza priamo na objekte s názvom *Baba* a jeho názov je *Na Babe*, alebo sa nachádza v smere na objekt s názvom *Baba* a jeho názov má podobu *Na Babu*. V tomto druhom prípade nejde o odpoveď na otázku, kde smeruje respondent, ale kde sa objekt nachádza vzhľadom na objekt s názvom *Baba*, a preto sa pri štandardizácii pri týchto typoch názvov poloha pomenovaného objektu zisťuje priamo v teréne a názvy, ak sa nimi vyjadruje poloha objektu, sa ponechávajú v akuzatívnom tvare.⁵⁰

2.2. Odborné výklady, onymické motivácie i ľudové etymológie

Aj keď etymológia východiskového apelatíva *baba* je známa, onymická motivácia takto nazvaných toponymických objektov môže byť rozličná a nemusí byť vždy jasná. Pri výklade toponým, resp. vo všeobecnosti vlastných mien nemožno vychádzať len z jazykovej stránky a etymológie východiskového slova, ale je potrebné prihliadať na onomastický status vlastných mien, okolnosti pomenovania, na mimojazykové súvislosti, na celú sústavu názvov daného druhu objektov, t. j. miesto konkrétneho vlastného mena v onymickej sústave, a na všetky doložené podoby a varianty názvov daného objektu.

K názvom niektorých objektov sa viažu rôzne ľudové etymológie, príbehy a povesti, pričom na daktorých by mohlo byť aj niečo pravdy. Napríklad v lese *Na babe* na svahu v Zolnej (dnes časť Zvolena) údajne bola zabitá baba, ktorá išla z krštenia. Les *Kamenná baba* v Harakovciach LE zasa dostal názov podľa skaly, ktorá sa podobala žene držiacej v náručí dieťa a misku. Les a jazero *Baba* v Ratkovskej Suchej RS boli vraj pomenované podľa kameňa pri jazere, ktorý mal podobu ženy. Na mieste s chotárnym názvom *Baba* v Kral'ovanoch DK podľa informátorov žila pomätená žena. O vrchu *Baba* v katastri obce Lučivná PO v blízkosti mesta Svit kolovala povesť, že tam bývala zlostná ježibaba so železným nosom, ktorá mala obydlie z umrličích hláv a bolo

⁴⁷ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 26.

⁴⁸ Majtán, M.: Dva typy predložkových zemepisných názvov. In: Slovenská reč, 1974, roč. 39, č. 3, s. 146-149.

⁴⁹ Uvedená zásada však bola zmenená, bližšie k tejto a iným zmenám p. Valentová, I.: Odras komunikáčnych variantov anojkoným v štandardizácii. In Kolářová, I. – Svobodová, H. (eds.): Variantnost v onymii a dialektach. Sborník příspěvků z konference uspořádané při příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc., dr.h.c., ve dnech 18.–19. 1. 2019. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 49-66.

⁵⁰ V kartotéke terénnych názvov sa nachádzajú predložkové názvy, ktoré nie sú štandardizované a nemožno už polohu objektu z rozličných dôvodov overiť v teréne, preto sa pri lexikografickom spracovaní anojkonymie uvádzajú v podobe vyexcerpovanej na kartotečnom lístku. Výhodou spôsobu digitálneho spracovania je, že umožňuje v prípade zistenia správnej podoby údaje meniť, opravovať a dopĺňať.

pri nej dvanásť dievok premenených na mačky, kohútov a iné zvieratá. Podľa iných ľudových výkladov na vrchu bol kameň, ktorý bol pôvodne starou babou, či sa tam modlievali bývalí pohanskí Slovania. Povešť o zaklinatej žene sa tradovala aj v súvislosti s názvom vrchu *Sopľavá Baba* (s variantnými názvami *Baba*, *Veľká Baba*) v Košeci IL. Na mieste s názvom *Baba* v Turčianskom Jasenom (časť Horné Jaseno) MT sa zase podľa informátora z dotazníkového výskumu nachádza medza, ktorá ohraničuje horu a má tvar koláča. Pole *Baba* v Cabaji-Čápure (časť Cabaj) NR sa vraj pomenovalo podľa majiteľa s menom, pravdepodobne priezviskom *Babai*. Niektoré tieto názvy skutočne mohli byť motivované napríklad tvarom pomenovaného objektu (poľa, lúky, lesa a pod.) alebo iného objektu (napr. skaly či skalného útvaru) nachádzajúceho sa na alebo pri danom pomenovanom objekte, ktorý svojím tvarom pripomínal babu – dievča, ženu, starú ženu či strigu. Aj keď niektoré príbehy môžu byť vymyslené v snahe vysvetliť motiváciu vzniku názvu, odrážajú ľudovú tvorivosť a môžu byť vo všeobecnosti bohatou pramennou studnicou napríklad pre etnologický výskum.

Onymická motivácia týchto a ďalších názvov však mohla byť iná. Motivantmi mohli byť významy apelatíva *baba* „žena, stará žena“, „stará mama, babička“ alebo „čarodějnice“, a to aj v prenesenom alebo metaforickom význame. Zaujímavosťou je, že takto pomenované kopce a lesy majú zväčša pretiahnutý tvar.⁵¹ Podľa I. Lutterera a R. Šrámk⁵² názvy *Baba* (v češtine aj *Bába*) často označujú kopce zaobleného tvaru, preto pôvod hľadali buď v ide. koreni **bab-/bob-*, ktorý označoval niečo vyduté, nakysnuté, nafúknuté, opuchnuté, zaguľatené (čes. *bába* = náryp, *bábovka*, *bob*, *bobule*, *boule*, *bobtnati*, *bublina* a i.),⁵³ alebo v slovanskom slove *baba* „stará žena“ (zaoblený tvar vyvýšeniiny sa podobal ohnutej starene), ktoré sa často nachádza aj v osobných menách, a z týchto mien sú ďalej odvodené aj osadné, miestne názvy. Pripúšťajú, že z tohto významu mohli vzniknúť aj mytologické mená, napr. meno staroslovanskej bohyně *Bába*, ktorá sa stotožňovala s búrkovým mračnom a symbolizovala nebezpečenstvo. V. Uhlár⁵⁴ tiež spájal názvy vrchov *Baba* aj s motiváciou mýtickou bytosťou starých Slovanov *Baba*. V. Machek⁵⁵ v súvislosti s pôvodom spojenia *babí kout* vo význame „časť oblohy (zvyčajne severozápadnej), odkiaľ prichádzajú nevítané mraky“, ktorý by mal byť motivovaný touto bohyňou, pokladal za výmysel, čím spochybnil vôbec možnosť takejto motivácie. Predpokladal, že uvedené spojenie sa skôr utvorilo prenesením významu „babí kút z izby, od pece, odkiaľ idú babské mrzutosti“. V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*⁵⁶ sa pripúšťa motivácia menom staroslovanskej bohyně *Báby* a súvislosť pomenovaného miesta s týmto kultom, pričom autorka hesla J. Malenínská vychádzala z ľudových tradícií, podľa ktorých boli na mieste dnešných polí a lúk *Na Bábě* v českých obciach Pořežany a Čičenice prastaré pohrebiská, z archeologických nálezov⁵⁷ a z významu apelatíva *baba* „skalnat bolvan“ v slovinčine,⁵⁸ pričom podľa M. Pleteršnika⁵⁹ slovinské slovo *bolvan* znamená nielen „balvan“, ale má tiež význam „modla, bôžik“. M. Šipková⁶⁰ uviedla, že motív bohyně bol zapísaný pri moravských a sliezskych terénnych názvoch, ale uvádzali sa mies-

⁵¹ Lutterer, I. – Majtán, M. – Šrámek, R.: Zeměpisná jména Československa. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 45.

⁵² Lutterer, I. – Šrámek, R.: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Havlíčkův Brod: Tobias, 2004, s. 40.

⁵³ Ide o rovnaký základ, z ktorého z etymologického hľadiska podľa iného výkladu mohlo vzniknúť aj samotné slovo *baba* (porov. Králik, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 57).

⁵⁴ Uhlár, V.: Z hydronymie Ponitria: Názvy so sufixom -ňa, -iňa a -ica. In: Slovenská reč, 1987, roč. 52, č. 6, s. 355.

⁵⁵ Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, c. d., s. 40.

⁵⁶ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 12.

⁵⁷ Beranová, M.: Slované. Praha: Panorama, 1988. 305 s.

⁵⁸ Bezljaj, F. a kol.: Etimološki slovar slovenskega jezika. Prva knjiga A – J. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976, s. 7.

⁵⁹ Pleteršnik, M.: Slovensko-nemški slovar. I. Ljubljana: 1894, s. 44.

⁶⁰ Šipková, M.: K českým pomístním jménům se základem -BAB-/-BÁB-, c. d., s. 169.

ta, kde sa ľudia schádzali k bohoslužbám alebo sa pálili čarodejnice či išlo o miesto pohanského pohrebiska. Vzhľadom na to, že takto motivované názvy označujú zväčša kopce a lesy, podľa Šipkovej je nanajvýš pravdepodobné, že pomenovacím motívom tu bola podoba so (starou) ženou alebo metonymické súvislosti (pohanské pohrebiská, miesta obetovania, ktoré boli situované na kopcoch či vyvýšených priestranstvách). V poľskej onomastike E. Wolnicz-Pawłowska⁶¹ spochybnila súvislosť s kultom Slovanov, pretože jednak nie je vysvetlené, akú úlohu mali tieto Baby, ktorých kamenné vyobrazenia pretrvali do našich čias, v náboženských koncepciách Slovanov a jednak veľa názvov so základom *bab-* nemá súvislosť s kamennými babami, preto treba hľadať iné motivácie, uvažovala napr. o hypotetickom toponymickom termíne *baba*.

Podobný názor možno nájsť aj v českej toponomastike. Na českom území sa takmer všetky oronymá *Baba* týkajú vrškov, vrchov a nižších kopcov, ktoré majú zaoblenú, mierne zvlnenú vrcholovú líniu, ale nikdy kamenistý, skalnatý vyčnievajúci vrchol, a všetky moravské ojkonymické objekty s názvom *Babice* ležia pod kopcami alebo vrškami s touto charakteristikou.⁶² Podľa R. Šrámk⁶³ dôkazom toho, že názvy s apelatívom *baba* pomenovali kopčeky so zaoblenou vrcholovou líniou, je aj to, že v češtine sa apelatívami *kopec*, *kámen*, *sutina*, ale metaforicky aj apelatívami *baba*, *homole*, *klobouk*, *kolo*, *krk* pomenovali zaoblené vyvýšeniny zo zarasteného navršného materiálu z múrov zaniknutých hradov a pevností. R. Šrámek kládol dôraz hlavne na výskyt základov *baba* a *klobouk* v rovnakom význame, čím sa podporuje toto tvrdenie. Apelatívom *baba* pravdepodobne má, resp. malo toponymický význam „zaoblený kopec“ aj v iných slovanských jazykoch. Napríklad P. Merkù⁶⁴ tiež uviedol vznik toponým *Baba*, ktoré sú v slovinskej toponomastike veľmi časté, z nárečového apelatíva s významom „kopec s tupým vrchom“.

V slovinskej toponomastike sa však uvádza, že geografické objekty s takýmto názvom nemusia mať len zaoblený tvar. M. Snoj⁶⁵ napísal: „Občenoimenski pomen sloven. *bába* ni samo 'stara ženska', temveč tudi 'slok, kamnit rogelj, ki štrli iz tal ali skalovja, nenavadno debel kamen, odtrgana skala' in celo 'gorski vrh, vršac, glava'“. Mohlo teda ísť o geografické objekty, ako sú vrchy, kopce, resp. ich vrchné časti, najčastejšie však skaly alebo skalné útvary, ktoré majú špicatý alebo hrubý stĺpovitý tvar. Keďže buď nápadne vystupovali z terénu, alebo boli veľké s nápadným tvarom, mohli vzbudzovať strach, hrôzu. Často sa k nim preto viažu povesti v súvislosti s mytologickými bytosťami, zlými duchmi, smrťou či so skamenenou osobou a pod.⁶⁶

R. Krajčovič⁶⁷ sa priklonil k významu slova *baba* v toponymickej lexike „starena, staršia opustená, mrzutá, zanedbaná žena; čarodejnica, prenesene pôrodná baba, niečo podobné babe, zanedbaná, burinou zarastená časť chotára, údolia, úsek potoka a pod. (psl. *baba*, sloven. *baba* „starena, pôrodná baba“, stčes. *baba* „starena, pôrodná baba“, čes. *baba* i *bába*, stpol. *baba* „starena, čarodejnica“ atď.)“ alebo „miesto báb, opustených starších žien, prenesene babí chotár, opustený, zanedbaný, neobrábaný“ a pod. Mohlo ísť teda aj o pomenovanie objektu, na ktorom

⁶¹ Wolnicz-Pawłowska, E.: *Baba w polskiej toponimii*, c. d., s. 151-171; Wolnicz-Pawłowska, E.: *O nazwach wodnych w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2013. 236 s.

⁶² Šrámek, R.: Oikonymický a anoikonymický prostor. In Majtán, M. (ed.): 10. slovenská onomastická konferencie (Bratislava 13. – 15. septembra 1989). Zborník referátov. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1991, s. 19.

⁶³ Šrámek, R.: Vladimír Nekuda – Josef Unger: Hrady a tvrze na Moravě (Little Castles and Strongholds in Moravia). (Rec.) In: Zpravodaj místopisné komise ČSAV, 1982, roč. 23, č. 3 – 4, s. 431.

⁶⁴ Merkù, P.: Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu. Ljubljana: Založba ZRC, 2006, s. 36.

⁶⁵ Snoj, M.: Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Ljubljana: Založba Modrijan in Založba ZRC, 2009, s. 50.

⁶⁶ Badjura, R.: Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953, s. 132-133.

⁶⁷ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (1). In: Kultúra slova, 2007, roč. 41, č. 1, s. 24.

sa schádzali *baby*, alebo terénne názvy so slovom *baba* a ich deriváty nemuseli byť motivované vždy iba tvarom objektu, ale aj iným charakterom, vlastnosťou toponymického objektu, ktorý mohol byť zanedbaný, zarastený, neobrábaný, opustený, starý (prenesením významu „starena“) alebo aj počarovaný (v súvislosti s významom „čarodejnica“). Predpokladáme, že objekt bol „počarovaný“ v takom zmysle, že napr. na ňom nebola úrodná pôda. V týchto prípadoch by potom išlo o onymickú motiváciu skôr chotárnych názvov, najmä názvov polí, lúk, pasienkov a lesov ako názvov kopcov. Pri vzniku názvov vrchov, kopcov, ktoré sú staršie, sa zdá byť pravdepodobnejšia motivácia, ktorú uviedol napr. R. Šrámek či M. Snoj. Pri chotárnych názvoch, t. j. názvoch hospodársky využívanej pôdy, ktoré sa vo všeobecnosti pokladajú za mladšie ako oronymá, motivácia ich vzniku môže byť rôznorodejšia, či už išlo o tvarovú podobnosť, miesto, kde sa schádzali alebo pracovali ženy (*baby*), v prenesenom význame mohlo ísť napríklad o zanedbané polia, lúky či polia s neúrodnou pôdou a pod.

V Slovníku pomístních jmen v Čechách⁶⁸ sa uviedla motivácia českých terénnych názvov aj inými významami apelatív *bába/baba*, z ktorých tieto názvy vznikli metaforizáciou, napr. významy „zakrpatený strom“, „kamenitá vyvýšenina nepravidelného tvaru“, „skala“ „kamenný kríž“ a „mokrina, bahnité miesto“. Hoci niektoré z týchto významov v českej a v slovenskej apelatívnej lexike nie sú doložené, podľa *Slovníka pomístních jmen v Čechách* je napr. význam „močiar“ zachytený v poľštine,⁶⁹ v ukrajinských nárečiach⁷⁰ a v starej pobalštine.⁷¹ Podľa N. I. Tolstého⁷² prenesený význam apelatíva *baba* v hydronymii (rovnako ako pri apelatívach *kožuch*, *poduška*) súvisí s vlastnosťami bahna a močiarov – zväčšovaním objemu, nafukovaním. Ako geografický termín s významom „trasovisko, močiar, močaristé miesto“ ho uviedol aj I. Jaškin⁷³ v bieloruštine. Súvislosť s predpokladaným apelatívom *baba* ako starým topografickým termínom s významom „bahno, močiar, mokrina“⁷⁴ v poľských terénnych názvoch (najmä v hydronymii) však E. Wolnicz-Pawłowska⁷⁵ spochybnila. V. Šmilauer⁷⁶ predpokladal, že apelatívum *baba*, *bába* v názvoch močiarov sa spájalo s významom „čarodejnica“ v spojitosti s nebezpečím, ktoré močiare predstavovali. Podľa Šipkovej⁷⁷ v moravsko-sliezskej hydronymii je iba jeden rybníček s názvom *Baba*, ktorého pôvod by bolo ľahké vysvetliť preneseným významu „bahnité miesto“, ale išlo by skôr o ojedinelú motiváciu a z možných sprostredkovaných motívov sa zdá najpravdepodobnejší ten, že rybník bol pomenovaný podľa kamenného kríža ľudovo nazvaného *baba/Baba*, ktorého pomenovanie vzniklo na základe jeho podobnosti so siluetou ženskej postavy. V poľskej, českej a zatiaľ ani v slovenskej apelatívnej lexike nie je význam „močiar, bahno“ apelatíva *baba* doložený, čo je síce podľa Šipkovej dôležité, ale nie zásadná informácia. Skôr za nezanedbateľnú skutočnosť považuje to, že sa pri takto pomenovaných objektoch, ako sú polia, lúky a pasienky, nepreukázala súvislosť s bahnitým alebo močaristým teré-

⁶⁸ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 12.

⁶⁹ Nazwy miejscowe Polski, historia, pochodzenie, zmiany. I. A – B. Red. K. Rymut. Kraków, 1996, s. 48.

⁷⁰ Tolstoj, N. I.: Slavianskaja geografičeskaja terminologija. Semasiologičeskije etudy. Moskva, 1969, s. 186.

⁷¹ Schlimpert, G.: Zur Struktur und Semantik altpolabischer Gewässernamen in Brandenburg. In: Zeitschrift für Slawistik, 1972, roč. 17, s. 441-442.

⁷² Tolstoj, N. I.: Slavianskaja geografičeskaja terminologija, c. d., s. 186.

⁷³ Jaškin, I. Ja.: Slovník belaruskich miascovych heahrafičnych terminav. Tapahrafiija. Hidrolohija. Minsk: Belaruskaja navuka, 2005, s. 75.

⁷⁴ Zierhoffer, K. – Zierhoffer, Z.: Nazwy miast Wielkopolski. Poznań: Wydaw. Poznańskie 1987, s. 31-32; Malec, M.: Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2003, s. 37.

⁷⁵ Wolnicz-Pawłowska, E.: Baba w polskiej toponimii, c. d., s. 168-169.

⁷⁶ Šmilauer, V.: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, 1932, s. 464.

⁷⁷ Šipková, L.: K českým pomístním jménům se základem -BAB-/-BÁB-, c. d., s. 167.

nom. Pri analýze terénnych názvov a zisťovaní ich onymickej motivácie, ale vo všeobecnosti aj iných druhov onymie, sa potvrdzuje známa skutočnosť, že nemožno vychádzať len z lexikálneho významu apelatíva, ktoré tvorí slovný základ propria, a jeho etymológie, ale aj z mimojazykových okolností, v prípade anojkoným najmä vlastností pomenovaného objektu.

Podľa dokladov v kartotéke terénnych názvov sú v slovenskej hydronymii napr. vodné toky s názvom *Baba* (Veľké Bierovce TN), *Baby* (na trase Lučenský kúpeľ – Filákov), cez obec Kalinovo PT preteká potôčik *Babin potok* a viac vodných tokov má názov *Babí potok*. Vodné toky sú však často pomenované podľa názvov iných geografických objektov, ktorými alebo okolo ktorých pretekajú, napr. hydronymum *Babie* v povodí Hornádu podľa názvu vrchu *Babie*;⁷⁸ hydronymá *Babindol*, *Babinec* v povodí Dudváhu podľa terénnych názvov *Babindol*, *Babinec*;⁷⁹ hydronymá *Babinský potok*, *Babský potok* v povodí Ipľa podľa osadných názvov *Babiná*, *Horné Baby*;⁸⁰ hydronymum *Babindolský potok* v povodí Nitry podľa osadného názvu *Babindol*.⁸¹ Pôvod názvu vodného toku *Babin potok* (variantný názov je *Babin most*) v povodí rieky Slanej vysvetlila L. Sičáková⁸² iba z apelatíva *baba* ako „patriaci babe“ (porov. aj názov *Babí potok* vodného toku v povodí Dunajca⁸³). Vznik názvu vodného toku *Babovský kanál* sa vysvetľuje podľa terénneho názvu *Babovica*, ktorého pôvod sa uvádza z apel. *baba* alebo mena mytológickej bytosti Slovanov *Baba*.⁸⁴ Niektoré iné výklady motivácie tohto hydronyma, ktoré spomíname aj v ďalšej časti štúdie, už poskytuje novšia práca *Hydronymia Malého Dunaja*.⁸⁵ Autori podľa významu apelatíva *baba* „brána“, ktorý uviedol A. Kavuljak,⁸⁶ usúdili, že motivácia terénnych názvov vyvýšeníh pravdepodobne súvisí s tým, že vrchy ohraničujú obývané územia. Upozornili aj na nesprávne čítanie stredovekého názvu *Babského kanála* so začiatočnou grafémou *K* v podobe *Kabalatô* (z maď. apel. *kabala* „kobyľa“ + maď. apel. *tó* „jazero“ = *Kobyľie jazero*), ktoré uviedol V. Šmilauer.⁸⁷ Odôvodnili to tým, že V. Šmilauer nemal k dispozícii doklady, ktoré ukazujú, že v názve je iniciálová graféma *B*. Vznik hydronyma *Babský jarok* v povodí Malého Dunaja sa vykladá z terénneho názvu *Baba*.⁸⁸

Výraznými motívami v toponymii, ktoré nemožno obísť, sú rastlinstvo a živočíšstvo, pri hydronymách najmä výskyt rýb a vodného vtáctva. V poľskej anojkonymii by to napr. mohli byť významy slova *baba* „skrzip polny“ (= praslička poľná), „fládra“ (v zool. význame morská ryba kambala), „ošlizle wodorosty; pleśń“ (= chaluhy, vodné riasy; plesneň).⁸⁹ Podľa *Slovníka pomístních jmen v Čechách*⁹⁰ má v češtine slovo *baba* aj význam „lípa, borovica“, ktoré je doložené

⁷⁸ Goótsšová, A. – Chomová, A. – Krško, J.: *Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, 2014, s. 62.

⁷⁹ Hladký, J.: *Hydronymia povodia Dudváhu*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 26-27.

⁸⁰ Majtán, M. – Žigo, P.: *Hydronymia povodia Ipľa*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Filozofická fakulta Univerzity Komenského vo vydavateľstve Kartprint, 1999, s. 9.

⁸¹ Hladký, J.: *Hydronymia povodia Nitry*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2004, s. 38.

⁸² Sičáková, L.: *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*. Prešov: Pedagogická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1996, s. 13.

⁸³ Rymut, K. – Majtán, M.: *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998, s. 295.

⁸⁴ Hladký, J. – Závodný, A.: *Hydronymia Žitného ostrova*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 63.

⁸⁵ Beláková, M. – Hladký, J. – Závodný, A.: *Hydronymia Malého Dunaja*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 66-67.

⁸⁶ Kavuljak, A.: *Historický miestopis Oravy*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 45.

⁸⁷ Šmilauer, V.: *Vodopis starého Slovenska*, c. d., s. 304.

⁸⁸ Beláková, M. – Hladký, J. – Závodný, A.: *Hydronymia Malého Dunaja*, c. d., s. 66-67.

⁸⁹ Wolnicz-Pawłowska, E.: *O nazwach wodnych w Polsce*, c. d., s. 114. Preklad poľských výrazov podľa M. Stano – F. Buřta: *Poľsko-slovenský a slovensko-poľský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982. 764 s.

⁹⁰ Matúšová, J. a kol.: *Slovník pomístních jmen v Čechách*. 2 (B – Bau), c. d., s. 12.

iba v súpise (kartotéke) českých terénnych názvov (informátori uviedli názov košatej lipy *Baba* a motiváciu názvu lúky *V Babě* interpretovali podľa výskytu borovic). Domnievame sa však, že nemusí ísť o názvy pomenované podľa ľudového, nárečového apelatíva *baba* s významom „lipa, borovica“, ale o metaforicky tvorené názvy na základe napr. tvarovej podobnosti. Zo staršej alebo nárečovej lexiky zatiaľ nie je známe, že by sa v slovenčine priamo apelatívom *baba* zvykol pomenúvať nejaký živočích alebo rastlina, iba v záhorských a myjavských nárečiach môže ísť obyčajne v množnom čísle *baby* o sortu veľkých (okrúhlych) hrušiek a v juhooravských nárečiach o druh konopí.⁹¹ Adjektívum *babí* sa však používalo a používa v ľudových názvoch viacerých druhov rastlín, napr. *babia jahoda* „lykovec jedovatý (*Daphne mezereum*)“, *babie brucho* „šalvia lúčna (*Salvia officinalis*)“, *babie kľúče* „prvosienka jarná (*Primula veris*)“, *babí koláč* „artičoka kardová (*Cynara cardunculus*)“, *babí koreň* „jesienka obyčajná“ (*Colchicum autumnale*), *babí šut* „huba prášnica bradavičnatá“ (*Lycoperdon perlatum*).⁹² V staršej a nárečovej slovenskej apelatívnej lexike sa niektoré rastliny pomenúvajú aj *babka*, napr. niektoré rastliny z rodu skorocel (*Plantago*), čerkáč peniažtekovitý (*Lysimachia nummularia*); materina dúška (*Thymus serpyllus*) má aj ľudové názvy *babidúška*, *babiduch*, blyskáč jarný (*Ficaria verna*) sa nazýva *babčička*.⁹³ Podľa tejto rastliny mohli byť pomenované napríklad polia *Predná Babčička*, *Zadná Babčička* (Šrobárová KN), ale pravdepodobnejší je vznik týchto názvov z osobného mena, azda z priezviska predchádzajúceho majiteľa *Babčič*, príp. *Babčik* (*Babčič/Babčik* + suf. *-ka* ako objekt patriaci Babčičovi, Babčikovi). L. Olivová-Nezbedová⁹⁴ uviedla motiváciu českého názvu kopca *Na Babce* podľa hraničného stromu *babyky*, ktorý sa nazýva aj *babka*. V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*⁹⁵ sa uviedol ako jeden z možných motivantov adj. *babský* v terénnych názvoch druh javora nazývaného *babka*. Podľa M. Machka⁹⁶ české ľudové názvy pre rozličné druhy šalvie (*Salvia*) sú *babské ucho*, *babí rúcho*, *babí rúch/ruch* (!), *babie brucho*, *babí brúch*, preto aj výskyt rôznych druhov tejto rastliny mohol byť motivantom niektorých terénnych názvov najmä v zapadoslovenských kontaktočných územiach.

Pomenovania druhov živočíchov apelatívom *baba* alebo jeho derivátmi sú zriedkavé, napr. *babka* „sýkora belasá (*Parus caeruleus*)“,⁹⁷ a preto nepredpokladáme, že by názvy zvierat mohli byť motivujúcim činiteľom. Hoci motiváciu rastlinou tiež pokladáme za menej pravdepodobnú, nemožno vylúčiť, že výskyt určitej lúčnej rastliny mohol byť relevantný pri vzniku názvu napr. lúky, ktorý obsahuje predovšetkým deriváty *babí*, *babka*. Terénne názvy, ktorých motivantom bol výskyt súvislého rastlinného druhu porastu alebo pestovania určitej plodiny, či výskyt živočíšneho druhu, poskytujú zaujímavé informácie o výskyte a rozšírení týchto druhov rastlín a živočíchov v minulosti. Treba však brať do úvahy aj fakt, že toponymické objekty sa zvykli pomenúvať nielen podľa všeobecného znaku, ale podľa odlišného znaku, pričom mohlo ísť o jedinú, prípadne vzácnu rastlinu svojho druhu na danom území.⁹⁸

Objekty, hlavne lesy s názvami *Bába*₂, *Nad Bábou*₂, *Pod Bábou* (s dlhým á) sa nachádzajú len v obciach Dvorníky ZV, Seč PD a Nevidzany PD. Mohli sa síce utvoriť z apelatíva *bába* vo význame „detská hračka znázorňujúca malé dieťa, bábika, bábka“ alebo „malé dieťa, bábä“, ale

⁹¹ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 77.

⁹² Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 104; Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 78.

⁹³ Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 104-105; Slovník slovenských nárečí, c. d., s. 78-79.

⁹⁴ Olivová-Nezbedová, L.: *Babka*, *Na Babce* (Výklad choceňského pomístního jména). In: Listy Orlického muzea, 1969, č. 1, s. 29-32.

⁹⁵ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 32.

⁹⁶ Machek, V.: Česká a slovenská jména rostlin. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 199.

⁹⁷ Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 104.

⁹⁸ Šmilauer, V.: Úvod do toponomastiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963, s. 127-128.

skôr sa prikláňame k možnosti, že vznikli z apelatíva *baba* a boli nesprávne štandardizované. Svedčia o tom aj predložkové názvy vyxcerptované z mapy 1 : 10 000 v Seči a v Nevidzanoch, na ktorej sa uviedli v podobách *Nad Babu*, *Pod Babu*. Štandardizovaný názov *Bába* v Seči PD mal zase staršiu variantnú podobu *Babvrch*.

3. Onymická slovotvorba a jej špecifiká

Onymická slovotvorba, resp. názvotvorba sa vyznačuje špecifickým využitím jazykových prostriedkov v príslušnej triede vlastným mien, na ktoré je nutné prihliadať aj pri analýze terénnych názvov a anojkonymickej lexiky. Pri vzniku terénnych názvov sa tiež uplatňuje tzv. parasystémové tvorenie, pri ktorom sa v rámci jazykového systému vydělili vlastné mená zo základného systému nocionálnych apelatív a konštituovali sa do špeciálnych systémov a pod-systémov, ktoré stoja na okraji základného systému.⁹⁹ Propriálna slovotvorba využíva sufixálne tvorenie v ďaleko väčšej miere ako v apelatívnej lexike, väzba medzi základom a derivačnými prostriedkami je vo všeobecnosti v propriách voľnejšia, takže onymický systém má v určitých situáciách možnosť väčšej voľby pri použití určitého slovotvorného postupu a vznik propria nemusí byť viazaný na existenciu nejakého homonymného apelatíva, pretože propria vznikajú v intenciách pomenovacích, štruktúrnych a slovotvorných možností daného jazyka tak, že sa pri vzniku propria aktivujú také prvky a elementy a ich kombinácie, ktoré sa z apelatívnej sféry vymykajú alebo v nej majú inú distribúciu (kvantitatívne, časovo, areálovo) a inú funkciu.¹⁰⁰ Anojkonymická lexika má však najbližšie z vlastných mien k apelatívnej lexike a mnohé terénne názvy vznikli tzv. čistou proprializáciou (toponymizáciou, anojkonymizáciou) neodvedených či odvodených apelatív a ich tvarov, viacslovných spojení, resp. najmä predložkových, zriedkavejšie aj vetných konštrukcií, ktoré fungovali v slovnej zásobe slovenčiny.¹⁰¹ K tomuto typu by sme mohli zaradiť aj slovenské terénne názvy so základom *-bab-/-báb-*, ktoré vznikli z apelatíva alebo osobného mena *baba/Baba* alebo priamo z odvodených apelatív alebo osobných mien (najčastejšie priezvisk) od substantíva *baba/Baba*. Špecifiká anojkonymickej názvotvorby sa v nich prejavujú aj viacerými možnosťami utvárania vzhľadom na rozličné možnosti onymickej motivácie toho istého názvu.

4. Deriváty od substantíva *baba/Baba* v apelatívnej lexike

Od apelatíva *baba* sa utvorilo, resp. koreň *-bab-* má v slovenskej lexike pomerne veľké množstvo derivátov ako *babka*, *babisko*, *babsko*, *babica*, *babicuľa*, *babička*, *babizňa*, *babizeň*, *babizna*, *babena*, *babenska*, *babečka*, *babča*, *babinec*; *babí*, *babský*, *babinský*, *babový*, *babčený*; *babíť*, *babušiť* a ďalšie, z ktorých niektoré môžu byť len deminutíva či augmentatíva k významom apelatíva *baba*, ale niektoré majú svoje špecifické významy, ktoré sú zachytené predovšetkým v slovníkoch historickej a nárečovej lexiky. Mnohé z týchto slov sú historizmy a archaizmy, sú na kraji slovnej zásoby alebo sú známe len v určitých nárečových oblastiach. Slovo *babka* vo význame „uhorská medená minca najnižšej hodnoty, pol denára“ sa dnes už môže pokladať za historizmus, ale stále sa používa v posunutom význame „peniaze vôbec“ a je známe aj z frazeo-

⁹⁹ Harvalík, M.: Onymická derivace a její role při vzniku českých anoikonym. In Krško, J. – Majtán, M. (eds.): Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2000, s. 125.

¹⁰⁰ Šrámek, R.: Toponyma s etymonem dub „Eiche“ v češtině (Příspěvek k metodologii toponomastiky). In Hengst, K. – Krüger, D. – Walther, H. (eds.): Wort und Name im deutsch-slavischem Sprachkontakt. Ernst Eichler von seinen Schülern und Freunden. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 1997, s. 89-105; Šrámek, R.: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 69, 149.

¹⁰¹ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda, c. d., s. 21.

logických spojení ako *kúpiť* alebo *predať niečo za babku* s významom „veľmi lacno“, *nemať ani babku* „byť chudobný“ a iné; vo všeobecnejšom význame „kovové očko, do ktorého sa zapína pohyblivá súčasť zámkov alebo háčik“ je dnes už známe skôr len ako súčasť kovovej zápinky na šatách, do ktorého sa zapína háčik (dedko a babka).¹⁰² Napríklad v šarišských nárečiach *babej* je sukníčkár, záletník alebo chlap so ženskými vlastnosťami a *babiár* je chlap, ktorý sa rád zdržiava v spoločnosti žien.¹⁰³ Niektoré z dnes už menej známych významov týchto odvodenín takisto mohli byť motivantmi názvov anojkonymických objektov.

4. Deriváty od substantíva *baba/Baba* v slovenskej anojkonymickej lexike

Zo slov odvodených od apelatíva *baba* sa v slovenských terénnych názvoch najčastejšie vyskytujú podoby posesívnych adjektív odvodených sufixami *-in/-ín*, (*-in-a/-in-á*, *-in-o*, pl. *-in-e/-in-é*).¹⁰⁴ Najfrekvencovanejšími štruktúrnymi typmi sú priame jednočlenné názvy (*Babín*, *Babina*,³⁰ *Babiné*).³ Ide o substantivizované podoby, ktoré vznikli elipsou určovaného člena (*Babina lúka* > *Babina* > *Babiná*), pričom niektoré si stále môžu zachovávať adjektívne skloňovanie. Môžu byť rozvítené určujúcim členom (*Predná Babiná*, *Zadná Babiná*). Časté sú najmä viacslovné názvy, v ktorých podoby posesívnych adjektív vystupujú vo funkcii zhodného prívlastku (*Babín jarok/laz*,² *lúžok/most/potok/vrch*,⁴ *vršok/potok*; *Babina cesta/diera/hora*,² *chrast/lúčka/lúka/mláka/poľana/záhrada*; *Babino brucho/dúpä*; *Babine duchne*). Vyskytujú sa aj v rôznych typoch predložkových názvov: *Na Babín*, *Na Babinéj*,³ *Na Babiné*; *Pod Babiným*, *Pod Babinou*; *Za Babinou*,² *Pri Babinéj mláke*, *Pri Babinéj vinici*, *U Babinéj mláky*,¹⁰⁵ *Za Babiným jarkom*, *Niže cesty k Trnavskej babe*; aj s predložkovou konštrukciou v nezhodnom prívlastku: *Jarok v Babinom kúte*, *Niva pri Babinom*, *Niva pri Babinom dole*.

Pôvod osadných názvov, príp. aj názvov vrchov, ako sú *Babín*, *Babin*, *Babiná*, sa zvyčajne spája s mužským osobným menom *Baba* vo význame „Babov vrch, Babova ves, dedina“¹⁰⁶ (deantroponymický názov *Babin* so suf. *-in-ъ*).¹⁰⁷ Išlo o názvy utvorené pravidelne podľa pôvodného tvorenia posesív z a-kmeňových substantív. Terénne, predovšetkým chotárne názvy, ktoré sú mladšie a vznikali zväčša vtedy, keď už kmeňové skloňovanie a tvorenie zaniklo, súvisia skôr so ženským apelatívom *baba* podľa majiteľky, resp. predchádzajúcej majiteľky objektu. Podoby *bab-in*, *-a*, *-o* sa označujú aj ako menné adjektíva z psl. **babīnъ* s preneseným významom „niečo vlastnosťami podobné babe, staré, zanedbané alebo počarované, neobrábané, opustené“.¹⁰⁸ V Slovníku pomístních jmen v Čechách¹⁰⁹ sa uvádza vznik názvov *Babina* aj zo subst. *babina*, ktoré vzniklo zo subst. *baba* alebo z adj. *babí* + suf. *-ina*, alebo zo spojenia *babí strouha*, *pastvina*, alebo zo subst. *babina* s významom „zvetraná skala“.¹¹⁰ Napr. v poľšti-

¹⁰² Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 104-105; Slovník súčasného slovenského jazyka. 1., c. d., s. 203.

¹⁰³ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 78.

¹⁰⁴ Pri lexikografickom spracovaní apelatívnej slovnej zásoby sa z úsporných dôvodov vo všeobecnosti zvyknú prívlastňovacie adjektíva hniezdovať k základovému heslovému slovu (porov. napr. Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 36-37), podobne je to aj pri spracovaní lexiky slovenských terénnych názvov, p. Valentová, I.: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania), c. d., s. 77.

¹⁰⁵ Spisovne by malo byť *Pri Babinéj mláke*, ale pri úprave názvov pre účely lexikografického spracovania sa ponechávajú aj názvy alebo ich komunikačné varianty s predložkou *u*, aby sa táto predložka mohla spracovať ako heslové slovo (porov. Valentová, I.: Lexika slovenských terénnych názvov, c. d., s. 88).

¹⁰⁶ Lutterer, I. – Majtán, M. – Šrámek, R.: Zeměpisná jména Československa, c. d., s. 45; Profous, A.: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947, s. 18-21.

¹⁰⁷ Eichler, E. – Šrámek, R.: Strukturtypen der slawischen Ortsnamen. Strukturtypen typen slovanské oikonymie. Namenkundliche Informationen. Sonderheft. Brno – Leipzig: Karl-Marx-Universität Leipzig, 1988, s. 49.

¹⁰⁸ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (1), c. d., s. 21-28.

¹⁰⁹ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 12.

¹¹⁰ Podľa Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého, c. d., s. 40.

ne apelatívum *babina* malo význam „dedičstvo po babičke“.¹¹¹ V slovenskej lexike sa tiež vyskytuje subst. *babina*, často pomn. *babiny* s významami „dar, jedlo šestonedielke, radostník“, „pazderie, zreby, odpadky (dreva, ľanu a i.)“.¹¹² Substantivizované názvy z posesívnych adjektív so suf. *-ín* sa skloňujú ako substantíva (napr. názov obce *Babín*, G z *Babína*, L v *Babíne*), ale so suf. *-iná* si zachovávajú adjektívne skloňovanie, porov. napr. názov obce *Babíná*, G z *Babinej*.¹¹³ Názov lúky a pasienka *Babiny* (Liptovské Revúce RK) preto možno vznikol z nár. subst. *babina*, resp. z pomn. *babiny* s uvedeným významom „pazderie, zreby, odpadky“ ako označenie miesta, kde sa takéto predmety nachádzali. Pravdepodobne však pôvodne išlo o substantizované posesívne adjektívum, ktoré nadobudlo substantívne skloňovanie (N sg. *Babina*, G sg. z *Babiny*, N pl. *Babiny*), pričom plurálová podoba sa využila len ako lexikálny (slovotvorný) prostriedok. Mohlo ísť aj o zmeravený tvar G sg. z predložkového spojenia vyjadrujúceho smerovanie: (*idem*) *do babiny*. Nemožno však vylúčiť ani motiváciu niektorým z uvedených významov apelatíva *baba* v toponymickej lexike. V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*¹¹⁴ sa napríklad motivácia názvov so suf. *-in/-ín*, *-ina* od slova *baba* najčastejšie spája s významami „kopec, vrch, veľký kameň“, „zamokrený terén, pozemok“. Podľa S. Rosponda¹¹⁵ sa geografický názov *Babina* z oblasti poľského Sliezska tvoril príponou *-ina* ako napr. názvy *Lipina*, *Brezina*. M. Majtán¹¹⁶ charakterizoval skupinu názvov, ktoré majú okrem iných aj formanty *-ín*, *-in-a*, ako názvy označujúce miesto, kde sa nachádza alebo nachádzalo to, čo je vyjadrené slovným základom, ktoré má alebo malo vlastnosti vyjadrené slovným základom, alebo kde sa odohráva či odohrával dej vyjadrený slovným základom. Názvy ako *Lipina*, *Brezina*, *Dubina* a pod. však z hľadiska onymickej slovotvorby vznikli nulovým formantom z odvodených apelatív *lipina*, *brezina*, *dubina*, toponymizovali sa ako také. V slovenskej onomastike sa názvy *Babín*, *Babíná* skôr pokladajú za tvary substantivizovaných posesívnych adjektív od apelatíva *baba*, a preto sa podľa vzoru názvov utvorených z posesívnych adjektív od osobných vlastných mien alebo apelatív označujúcich osoby, ktoré vznikli elipsou určovaného člena, upravujú do podoby vzťahových adjektív (*-in*, *-ina* > *-ín*, *-iná*). Nemusí to však byť pravidlom, napr. *Bačová*, *Babíná*, *Bačín*, ale *Bačina*, *Batina*, *Lapina* a pod. Takáto nejednotná štandardizácia tohto typu názvov je pravdepodobne dôsledkom toho, že nie vždy je ich motivácia jednoznačná.

Chotárne názvy sú mladšie ako napr. oronymá či osadné názvy, preto ak sú odvodené od apelatív označujúcich mužské osoby alebo vo všeobecnosti od osobných mien (najčastejšie priezvisk alebo prímen majiteľov objektu pri vzniku jeho názvu), je málo pravdepodobné, že by vznikli podľa pravidelného tvorenia posesív z pôvodných a-kmeňových substantív. Preto prípona *-ina* by skôr mohla označovať miesto, kde sa nachádza alebo sa robilo to či sa robilo s tým, čo je základom názvu, napr. na lúke či pasienku *Bačina* mohol bývať či pásavať ovce *bača*. Podobne by bolo možné uvažovať aj o názve *Babučiná* (pole, Neverice ZM), hoci v tomto prípade ide skôr o substantivizované posesívum z osobného mena *Babuka* (príp. aj *Babuča*). Pravdepodobne však ide o starší názov, keď sa pred príponami *-in*, *-ina*, *-ino* menili podľa I. palatalizácie koncové zadnopolodnébné spoluhlásky kmeňa: *Babuka* > *Babučiná*.¹¹⁷

¹¹¹ Ślowski, F. et al.: Słownik prasłowiański. Tom I. A – B, c. d., s. 171-172.

¹¹² Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí, c. d., s. 61.

¹¹³ Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda, 2013, s. 523.

¹¹⁴ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 21-22.

¹¹⁵ Rospond, S.: Nazwy geograficzne Śląska. Tom pierwszy. A – B, c. d., s. 16.

¹¹⁶ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 23-24.

¹¹⁷ Stanislav, J.: Dejiny slovenského jazyka. 2. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967, s. 282-283.

Daktoré objekty sú pomenované podľa iných objektov, ide jednak o tzv. iradiáciu,¹¹⁸ keď sa názov jedného objektu prenáša na susedné objekty iného druhu v teréne,¹¹⁹ a jednak o názvy, ktoré vznikli nulovou slovotvornou charakteristikou, napr. pasienky *Babin potok* v Mikušovciach IL nazvali podľa rovnomenného vodného toku *Babin potok*, ktorý preteká chotárom, hoci z výskumu hydronymie sú známe skôr opačné príklady. Prípady, keď sa do funkcie hydroným prevzali dvojslovné terénne názvy, sú celkovo zriedkavé, do mapových a iných diel ich vniesli kartografi a hydrológovia.¹²⁰

Posesívne adjektívum v názve *Babov laz* (les, Stankovany RK) a kolektívne posesívne adjektívum v názve *Babovie kopanice* (nárečovo so suf. -éč¹²¹ – *Babéč kopanice*; les, pole a pasienok v Hubine PN) sa utvorili podľa priezviska, prípadne živého mena majiteľa, resp. bývalého majiteľa *Baba* alebo *Bab*. V prípade druhého názvu ide o živé rodinné meno, ktorým sa poukazovalo na vlastníctvo objektu danej rodine. Antropolexéma živého rodinného mena sa však nemusela zhodovať s úradným priezviskom členov rodiny. Les *Babov vrch* (Ľuboreč LC) má starší alebo variantný názov *Bábov vrch*, a preto názov mohol vzniknúť aj z priezviska *Bába* alebo *Báb*, ale môže ísť aj o chybný zápis. Názov sa štandardizoval ako *Babí vrch*. Novšie utvorený názov by súvisel skôr so vzťahovým adj. *babí* k apelatívu *baba*. V niektorých prípadoch už nie je možné zistiť pôvodnú onymickú motiváciu ani heuristickým terénnym výskumom, preto sa názvy nemusia vždy štandardizovať do podoby, ktorá by bola s ňou v súlade. V takých prípadoch sa zväčša štandardizuje názov, ktorý v súčasnosti funguje v komunikácii a upravuje sa do spisovnej podoby.¹²²

Vzťahové adjektívum *babí* (psl. **babъjъ*) k apelatívu *baba* s významom „babský, vzťahujúci sa k babe (k staršej žene alebo k žene všeobecne)“ je v terénnych názvoch pomerne frekvencované. Obsahuje ho 105 terénnych názvov¹²³ rôznych štruktúrnych typov, napr. ide o jednoslovné substantivizované názvy vzniknuté elipsou určovaného objektu *Babia*₇, *Babie*₅, ale najmä sa vyskytuje vo funkcii zhodného prívlastku vo viacslovných typoch priamych názvov *Babí vrch*, *Babia deber/dolina*₅/*hoľa/hora*₃₀/*hôrka/lúka/lúka/skalka*₂/*stráňa*, *Babí diel/dol*₃, *Babie trstie*, *Babí jarok*₄/*vrch*₃, *Babí most*, *Babie jazero*₂, *Babí potok*₂, *Babia brezina*, *Babie Prístudie*; *Babie duby*₃, *Babie kúty*₂, *Babie diery/dolinky/doly/hory/jarky*₂; *Babia hôrka za Osmínami*, *Malá Babia hora*, *Malá Babia lúka*, *Veľká Babia lúka* a v rôznych typoch nepriamych predložkových názvoch: *Pod Babím*₂, *V Babom*, *Za Babím*; *Nad Babími horami*; *Do Babej debry*, *Na Babej doline*, *Pod Babou hôrkou/horou/horou*, *U Babieho jazera*, *V Babej debre*, *Za Babím jarkom/jazerom*, *Za Babou horou*. Niektoré boli zaznamenané v nárečových podobách, napr. N sg. f. s koncovkou -á v Pukanci LV (*Babá dolina*) a v obciach okresu Nové Mesto n. Váhom (*Babá hora*), -a v Spišskom Hrušove SM (*Baba dolina*), v Červenici PO a v obciach okresu Levoča (*Baba hura*; v Korytnom LE aj *Baba luka*), v Lesíčku PO (*Baba skalka*) a vo Vyšnej Myšli KE

¹¹⁸ Šmilauer, V.: Úvod do toponomastiky, c. d., s. 163-165.

¹¹⁹ Napr. *Veľká* (názov obce pri Poprade) > *Velický potok* (názov vodného toku so staršou podobou s hláskou -i- pri obci Veľká) > *Velická dolina* (preteká ňou Velický potok) > *Velické pleso* (nachádza sa na konci Velickej doliny) > *Velický štít* > *Velické sedlo* (názvy sú vo Vysokých Tatrách).

¹²⁰ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 142.

¹²¹ Pri štandardizácii a lexikografickom spracovaní terénnych názvov sa kolektívne posesívne adjektíva v názvoch upravujú do podoby so spisovnou príponou -ovie (bližšie Valentová, I.: Lexika slovenských terénnych názvov, c. d., s. 85-87).

¹²² Upravujú sa nárečové hláskové a gramatické prvky a pravopisne chybné alebo nesprávne gramaticky utvorené názvy (bližšie Smernica na štandardizáciu geografických názvov v znení dodatku č. 1. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2010. Dostupná na: <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovnia/dokumenty-k-cinnostim/>, cit. 18. 6. 2022).

¹²³ Podľa názvov zachytených v kartotéke terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave a štandardizovaných názvov.

(*Mala Baba luka, Veľka Baba luka*), -i v obciach okresu Trebišov (*Babi hura*), -io (*Babio gura*) v Matiašovciach KK. I sg. f. s koncovkou -ú bol zachytený v Chtelnici PN (*Pod Babú hórku*), v Moravskom Lieskovom NM (*Pod Babú horú*), -u (*Pod Babu horu*) v Lučivnej PP. Môže ísť aj o predložkové názvy s dynamickým významom v akuzatívnom tvare. V Olejníkově SB má L sg. m./n. zakončenie na -im (*V Babjim*).

Zväčša ide o chotárne názvy, ale aj o názvy vrchov. Pomenovacím motívom chotárnych názvov môže byť hociktorý zo spomenutých významov apelatíva *baba*. Mohlo ísť o tvarovú podobnosť, majetkové pomery alebo o súvis s významom „niečo vlastnosťami podobné babe, staré, zanedbané, opustené, zarastené, počarované“ či len o miesto stretávania sa báb a pod. Podľa R. Krajčoviča¹²⁴ okrem uvedených motivácií pôvodné názvy obce Babindol *Babí sek, Babie seky* pomenúvali opustené vysekané časti chotára pôvodnej usadlosti, ktoré boli zarastené krovím, burinou a pod. E. Wolnicz-Pawłowska¹²⁵ za prvotný znak, ktorý bol motiváciu vzniku názvov poľských vrchov *Baba, Babia Góra*, pokladá ich tvar podobný babe.

Pri niektorých názvoch sa najmä v rámci dotazníkových výskumov podarilo zachytiť rôzne ľudové etymológie, povesti a príbehy. Napríklad v Chvojnici MY lúku a potok *Babí jarok* (v nárečí *Babí járek*) nazvali podľa toho, že tam údajne pri pôrode asistovala babka. V Červenom Kmeni IL pole *Babia* kedysi vlastnila pôrodná baba. V obci Lúka NM do objektov s názvom *Babia hora* chodili ženy na drevo a vo Veľkých Levároch mala lúka *Babie jazero* názov podľa jazera, v ktorom ženy máčali konope (jazero zaniklo v r. 1965). V Hnúšti RS sa názvom *Babie diery* označujú dve malé jaskyne vo vápencových skalách, v ktorých sa údajne skrývali ženy počas vpádov Tatárov a Turkov. Takéto ľudové výklady môžu byť nápomocné pri zisťovaní onymyckej motivácie, ale môžu byť zaujímavé aj pre etnológov, ako sme už uviedli.

V obci Dojč SE sa podľa informátorov pole *Babí most* pomenovalo podľa toho, že sa na moste schádzali ženy (baby). Podľa Wolnicz-Pawłowskej¹²⁶ metaforické významy slova *baba* tvoria základ v poľských vodných názvoch, predovšetkým ide o názvy s adjektívom typu *Babi Potok, Babia Woda*, ale motivujúcim znakom nebol iba tvar, ale vlastnosť ako mäkkosť, „galaretovatosť“ (= želatínovitosť) napríklad bahna či mokrade. Poukazovala pritom na významy „močiar, trasovisko“ spojeniami s adjektívami odvodenými od základu *baba* v ukrajinských nárečiach v ľudovej geografickej terminológii,¹²⁷ alebo na význam slova *baba* „trasovisko, bahno, močaristé miesto, močiar“ v Jurkowského ukrajinskom slovníku.¹²⁸ Keďže podobné spojenia sú aj v poľskej toponymii (*Babi Brzuch, Stara Baba*), sémantika tohto typu názvov je podľa Wolnicz-Pawłowskej¹²⁹ jasná – ide o „niečo, čo sa trasie ako baba alebo jej brucho“. K týmto typom názvom priradila aj poľský zložený názov *Babimost*, ktorý sa podľa viacerých výkladov v poľskej onomastike interpretuje z poľ. adj. *babi* od subst. *baba* s hydronymickým významom „močiar, trasovisko“ a slova *most*, ktoré malo v staršej poľštine aj významy „hrádza, brod“. Hoci význam výrazu *baba* „močiar, trasovisko“ v poľskom názve *Babimost* nie je doložený v poľských zdrojoch, prameňoch, nachádza sa v ukrajinských nárečiach a podľa Z. a K. Zierhofferovcov¹³⁰ ho potvrdzuje napr. doklad názvu poľskej osady *Babimost* z 13. stor., ktorá mala

¹²⁴ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (I), c. d., s. 25.

¹²⁵ Wolnicz-Pawłowska, E.: Baba w polskiej toponimii, c. d., s. 158.

¹²⁶ Wolnicz-Pawłowska, E.: Baba w polskiej toponimii, c. d., s. 168-169; Wolnicz-Pawłowska, E.: O nazwach wodnych w Polsce, c. d., s. 115.

¹²⁷ Porov. aj Čerepanova, Je. A.: Narodnaja geografičeskaja terminologija Černigovsko-Sumskogo Polesia, Sumy, 1984, s. 24.

¹²⁸ Jurkowski, M.: Ukraińska terminologia hydrograficzna. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971, s. 145.

¹²⁹ Wolnicz-Pawłowska, E.: O nazwach wodnych w Polsce, c. d., s. 115.

¹³⁰ Zierhoffer, K. – Zierhoffer, Z.: Nazwy miast Wielkopolski, c. d., s. 30-31.

aj názov *Potopisko* (*Potopisco*) od slov *potop*, *potopić*, a určite sa ním označovalo miesto, kde bolo bahno, trasovisko. Preto aj slovenský názov poľa *Babí most* mohol pôvodne označovať skôr nejaké pevné, suché miesto, ktorým sa dalo prejsť cez močaristé územie, príp. v blízkosti poľa sa nachádzal brod cez rieku a pod., čo by mohol potvrdiť len podrobný výskum pôdy, terénu a okolia v minulosti. Podobnú motiváciu by mohol mať aj spomínaný variantný názov *Babin most* vodného toku *Babin potok* v povodí rieky Slanej.

Niektoré názvy síce obsahujú slovný základ *baba*, resp. *bab-*, ale ich onymická motivácia nemusí mať s významami tohto apelatíva nič spoločné. Tvoria totiž slovný základ osobných mien, zväčša priezvisk pôvodných alebo terajších majiteľov objektov. Motivantom je vlastníctvo objektu danou osobou či rodinou v období onymickej nominácie, t. j. v čase pomenovania objektu. Nemusí ísť vždy len o príznak vlastníctva, hoci vo väčšine prípadov to tak býva. Osoba, podľa ktorej sa objekt pomenoval, nemusí byť vždy či už v minulosti, alebo v súčasnosti vlastníkom objektu. K takto pomenovaným objektom sa niekedy viažu rozličné príbehy. Nemožno vylúčiť, že ide o ľudovú etymológiu, resp. o vymyslené výklady. Napríklad názov lúky *Babica* vo Valaskej Dubovej RK bol podľa výkladu informátora motivovaný gazdom Babicom, ktorého na lúke okradli, keď sa tadiaľ vracal z jarmoku. Názvy anojkonymických objektov, predovšetkým chotárne názvy, sa zvykli tvoriť priamo z priezviska nulovým topoformantom len ojedinele, napr. názov lesa *Babej* (Červenica PO) z priezviska *Babej*. Pri niektorých je tiež možný iný spôsob utvorenia názvu, napr. názov vrchu *Bábek* mohol vzniknúť z osobného mena *Bábek*, ale aj zo subst. *baba/Baba*, resp. *bába/Bába* suffixom, topoformantom *-ek*. Predložkové názvy lúky *Nad Babjakom* (Banská Bystrica) a poľa *Ponad Babjaka* (Jurkova Voľa SK) pravdepodobne vznikli z priezviska *Babjak*. Mohli byť motivované polohou k obydliu, domu, pozemku *Babjaka*, ale nemožno vylúčiť ani ich vznik zo subst. *baba/Baba* príponou *-iak* alebo priamo z apelatíva *ba-biak* s významom „bubák, strašiak“ či „mohutný orech s veľkou korunou“, príp. „vrchná vrstva sena na kope“, ¹³¹ ak sa tam takýto objekt nachádzal, hoci ide o menej pravdepodobný motivant. Podobne predložkový názov poľa *Ponad Babikom* (pole, Nižný Slavkov SB) sa mohol tvoriť z priezviska *Babík*, ale nemožno vylúčiť motiváciu niektorým významom apelatíva *baba* a suffix *-ík* potom možno pokladať za topoformant. ¹³² Predložkový názov poľa *Nad Babkovičom* (Veľký Klíž, Ješkova Ves PE) azda vznikol podľa polohy obydliu niekoho s priezviskom *Babkovič* alebo podľa názvu samoty *Babkovičov mlyn*.

Terénne názvy v podobe substantivizovaných i nesubstantivizovaných posesívnych adjektív *Babiková* (les, Smižany SN), *Babikova lúka* (pole, Chanava RS) však jasne poukazujú na motiváciu majiteľom. Názov lesa *Babiar* v Papradnom PB mohol byť pomenovaný podľa názvu majera, osady *Babiar*, ktorý pravdepodobne vznikol z osobného mena *Babiar*, ale rovnako mohol byť motivovaný priamo menom *Babiar*. Názov lúk *Babička* (Detvianska Huta, Hriňová DT) azda skôr súvisí či už priamo, alebo v prenesenom význame s apelatívom *babička* s významom „otcova alebo matkina matka; stará mama“ ako s priezviskom *Babička*, ale mohol vzniknúť aj z priezviska *Babič* suffixom *-k-a*.

V slovenčine sa terénne názvy od osobných mien majiteľov s príznakom vlastníctva zvyčajne tvorili pomocou formantu *-k-a*, napr. *Babčič* > *Predná Babčička*, *Zadná Babčička* (polia, Šrobárová KN), *Babák*, *Babak*, príp. *Babač*¹³³ > *Na Babačke* (pole, Pusté Úľany GA), *Babej* >

¹³¹ Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí, c. d., s. 10; Slovník slovenských nárečí. I., c. d., s. 78.

¹³² Rospond, S.: Nazwy geograficzne Śląska, c. d., s. 8.

¹³³ Keďže pravopisná (grafická) podoba priezvisk nie je normalizovaná, štandardizovaná, pretože sa prihlíada rodinnú tradíciu, úradná podoba priezviska by sa mala zachovávať aj v terénnych názvoch. V mnohých prípadoch však táto podoba priezviska už nie je známa, resp. jej poznanie by si vyžadovalo ďalší výskum, na ktorý v súčasnosti nie sú

Babejka, *Malá Babejka*, *Veliká Babejka* (názvy polí v obciach v okresoch Humenné a Sobrance), *Babjan* > *Babjanka*, *Pod Babjankou* (polia, Bodružal SK), *Babušák* > *Babušáčka* (pole, Podbranč SE). Pri niektorých je tiež možný vznik aj priamo z apelatíva, napr. názvy *Babuška*, *Babušky*, *U Babušky* (polia, Lovčica-Trubín ZH), *Babušky* (pole, Župčany PO), *Pod Babuškami* (pole, Malý Šariš PO) sa mohli utvoriť formantom *-k-a* z osobného mena *Babuš* alebo pri predložkových názvoch podľa iného anojkonymického objektu, ktorý je takto pomenovaný, ale nemožno vylúčiť možnosť, že vznikli priamo z apelatíva *babuška* s významom „hus, húska“, v pl. „jahňady vrby, rakyty“¹³⁴ ako pomenovanie miesta, kde sa pásli husi alebo rástli vrby. Názov *lúky*, *poľa*, ale aj *jaskyne* a *priepasti* *Babirátka* vznikol z priezviska *Babirát*, príp. *Babirád*,¹³⁵ ktoré má tiež základ v apelatíve *baba* z pôvodnej prezývky zo spojenia *babo rad*¹³⁶ alebo *baby rád* „kto má rád ženy“. Jaskyne sa zvykli pomenúvať podľa ich objaviteľov. Názov *poľa* *Babizonka* (Horné Lefantovce NR) pravdepodobne tiež vznikol týmto formantom z osobného mena *Babizon*, ktoré by mohlo súvisieť s apelatívom *baba*. Podobne sa mohol utvoriť aj názov *Bablička* (pole, vrch, Ulič SV) z osobného mena *Bablik* alebo *Bablič*. Názov *lesa* *Babuliarka* (Nová Baňa ZC) mohol vzniknúť z priezviska *Babuliar*, ale skôr sa vytvoril transonymizáciou z názvu osady, samoty *Babuliarka*, ku ktorej les pravdepodobne prislúchal a ktorej názov vznikol z osobného mena *Babuliar* sufixom *-k-a*.

Osobné mená, najmä priezviská, sa však v terénnych názvoch vyskytujú najmä v podobách posesívnych adjektív, napr. *Babaj*, príp. v pravopisnej podobe *Babai* > *Babajove lazy* (les, Stankovany RK), *Babák* > *Babáková* (lúka, Veľčice ZM; pole, Točnica LC), *Babala* > *Babalov laz* (les, lúka, Stankovany RK), *Baban* > *Babanov*¹³⁷ (vrch, Vinohrady nad Váhom GA), *Babčak*, *Babčák* > *Babčakov les*, *Babat* > *Babatová* (pole, Čakajovce NR), *Babčo* > *Babčová* (miesto, Veľčice ZM), *Babec* > *Babcová* (lúka, Veľčice ZM), *Babej* > *Babejova lúka* (Výšný Komárnik SK), *Babiar* > *Babiarová* (pole, Brestovec MY), *Babier* > *Babierová* (pole, Turzovka CA), *Babica* > *Babicová*, *Babicovo*; *Na Babicov*; *Babicov vršok*, *Babicovie humno*; *Babicove vršky*, *Babicove hrušky*; *Do Babicovej doliny*, *Na Babicov laz*; *Niže Babicových hrušiek*, *Babič* > *Babičová* (pasienok, Ňagov ML), *Babík* > *Babíková* (les, Smižany SN, *Babikova lúka*, pole, Chanava RS), *Babin*, príp. *Babina* > *Babinova dolina* (pasienok, Duplín SP), *Babiš* > *Babišov* (pole, Ťapešovo NO), *Babišov kopec* (vrch, Kolárovice BY), *Babjak* > *Babjaková* (polia, Brestovec, Myjava MY; dolina, Harmanec BB), *Babjer* > *Babjerová* (lúka, Klokočov CA), *Babka* > *Babkov*, *Babková* (lúka a pole, Radoľa KM), *Babkova skala* (skala, skalný útvar, Vršatské Podhradie IL), *Babkove vršky* (les, Moravany nad Váhom PN), *Babuš* > *Babušov grúň* (azda kopec, Štiavnik BY). Osobné meno *Babka* s dokladom z 15. stor sa uviedlo v *Historickom slovníku slovenského jazyka*:¹³⁸ *Benedictus Babka* (v Honte 1469).

dostatočné personálne, časové a finančné možnosti. Pri lexikografickom spracovaní sa preto uvádzajú rozličné možné pravopisné podoby priezviska, od ktorých sa terénny názov mohol utvoriť. Pri štandardizácii sa často podoby priezvisk v geografických názvoch zvyknú prispôbovať v takýchto prípadoch spisovnému pravopisu.

¹³⁴ Slovník slovenských nárečí. I., c. d., s. 81-82.

¹³⁵ Priezviská *Babirád*, *Babirát* (podoba zapísaná podľa výslovnosti, spodobovania *d > t*) sa na Slovensku vyskytujú (porov. Ďurčo, P. a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, projekt COP-58: Onomastica – Copernicus Database [online]. Paris: ELRA 1998. CD ROM. Dostupné na: http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html, cit. 19. 6. 2022. Databáza priezvisk je jej súčasťou.). Osobné meno *Babyrad* bolo zachytené už v Cividalskom evanjeliári zo 6. stor. (Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. 1. Martin: Matica slovenská, 1948, s. 346).

¹³⁶ Moldanová, D.: Naše příjmení. 4. vyd. Praha: Agentura Pankrác, s. r. o., 2015, s. 28, p. priezvisko *Babyrad*.

¹³⁷ Priezvisko *Baban* sa mohlo utvoriť nielen od apelatíva *baba* príponou *-an*, ale mohlo vzniknúť priamo z obyvateľského mena *Baban* „obyvateľ obce s názvom, ktorý má koreň *bab-/báb-*, napr. *Báb*, *Babie*“.

¹³⁸ Historický slovník slovenského jazyka. I., c. d., s. 104.

Názov lesa, poľa a výškovej kóty *Babušina kopanica* (Nová Ves nad Váhom NM) vznikol údajne podľa vdovy, ktorá tam bývala. *Babušina kopanica* bol aj názov samoty v Kočovciach NM a *Babušina* bol názov domu v Novej Vsi nad Váhom NM. Tieto anojkonymické objekty mohli byť pomenované aj podľa ženského osobného mena *Babuša*, ale tiež podľa uvedených názvov ojkonymických objektov. Názov poľa a kopca *Babulicov vrch* (Kostolné MY) mohol vzniknúť podľa názvu osady *Babulicov vrch* v obci Kostolné MY, ku ktorej mohli objekty patriť, ale aj z osobného mena *Babulic/Babulíc*, ktoré sa ešte aj dnes vyskytuje v osade *Babulicov vrch*.¹³⁹ Nemožno vylúčiť, že názov osady vznikol podľa názvu vrchu a názov poľa buď podľa vrchu alebo osady. Názov poľa *Babulov vršok* (Jablonové MA) vznikol z priezviska *Babula*, príp. úradný zápis mohol byť aj *Babula*, ale názvov výškovej kóty *Kocеровská Babula* v Lúčine PO sa mohol utvoriť aj zo subst. *Baba/baba* + *-ul-a* ako miesto patriace *Babovi* alebo *babe* či *babám*, prípadne ako miesto, kde sa zvyknú vyskytovať *baby*. Štruktúry s formantom *-ul-a* sú totiž typické pre názvy s vlastníckym alebo lokalizačným príznakom.¹⁴⁰ Názov mohol vzniknúť aj proprializáciou už odvodeného subst. *babula* s významom „mladá žena, dievča“ alebo „hus, húsatko“¹⁴¹ napríklad ako miesto, kde sa zvykli pásavať husi.

Iné prípony pri tvorbe názvov z osobných mien alebo všeobecných pomenovaní osôb sú zriedkavé, napr. *-ň-a*: *Babál* > *Babálna* (pole, Šaštín-Stráže SE) – podľa majiteľa tehelne, ktorá sa v minulosti nachádzala v blízkosti poľa, resp. mohlo ísť pôvodne aj o ľudový názov tehelne podľa priezviska majiteľa a pole sa pomenovalo podľa tehelne. Názov lúky *Babušnino* (Párnica DK) má tvar posesívneho adjektíva od osobného mena *Babušňa* alebo sa táto podoba vytvorila z apelatíva *babuša* s významom „stará matka“ alebo „hus“¹⁴² príponou *-ň-a*. Azda išlo o lúku, na ktorej sa zvykli pásavať husi, hoci nemožno vylúčiť ani údajnú motiváciu názvu podľa dvoch pahorkov okolo lúky, ktoré vyzerajú ako baby s významom „kopy sena“.

Terénne názvy z vlastných alebo všeobecných osobných mien sa vytvorili aj formantmi *-ic-a*: *Babar* > *Babarica* (pole, Siladice HC), osobné meno *Babka*, príp. apel. *babka* > *Babkica*, *Za Babkicou* (lúka, polia, Veľké Teriakovce RS), *-ov-ic-a*: osobné meno *Babka*, príp. apel. *babka* > *Babkovica* (výš. kóta, Ladce IL). M. Majtán¹⁴³ formant *-ov-ec* zaradil k topoformantom, ktorými sa tvorili názvy označujúce miesto, na ktorom sa nachádzalo, robilo či odohrávalo to, čo je vyjadrené slovným základom. Týmto topoformantom sa však mohli tvoriť aj terénne názvy z mien majiteľov, napr. pravdepodobne z priezviska *Babik* (príp. úradná podoba mohla byť aj *Babík*) vznikli názvy *Babikovec* (lúka, pole, Hrachovište MN), *Babikovce* (polia, Hrachovište MN, Krajné MY), ktoré môžu vyjadrovať vlastnícky vzťah objektu k jednotlivcovi alebo k rodine. Názvy *Babovec* (les, vrch, Práznovce TO), *Babovce* (sad, Dúbrava LE) skôr súvisia s apelatívom *baba* ako s osobným menom. V Dúbrave LE okolo sadov *Babovce* (*Babofce*) tečie potok *Pod Babovcami* (*Pod Babofcami*) pomenovaný iste podľa polohy k týmto sadom.

Pri niektorých názvoch základ *-bab-* môže i nemusí súvisieť s apelatívom *baba*, resp. z osobným menom, ktoré sa od neho odvodilo. Východoslovenské nárečové expresívne apelatívum *baboš* s významom „sukničár“¹⁴⁴ sa utvorilo zo subst. *baba* príponou *-oš*. Slovo *babos* [baboš] je známe aj v maďarčine s významom „bodkovaný“ a v *Historickom slovníku slovenského jazyka*¹⁴⁵

¹³⁹ Ďurčo, P. a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku, c. d.

¹⁴⁰ Porov. Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 24.

¹⁴¹ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 81; Slovník slovenského jazyka. 1., s. 62.

¹⁴² Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí, c. d., s. 11-12; Slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 81.

¹⁴³ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 23-24.

¹⁴⁴ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 80.

¹⁴⁵ Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 105.

sa uviedli aj z maďarčiny prevzaté a do slovenčiny adaptované adjektíva *babošistý*, *babošovatý* s významom „majúci kučeravú srst', huňatý, abošovatý (o zvieratách)“. Z týchto apelatív alebo z osobného mena, priezviska, ktoré vzniklo z tohto apelatíva, pravdepodobne vznikli chotárne názvy *Baboš* (Kamenín NZ, Diakovce SA, Mučín LC) a názvy vrchov *Malý Baboš*, *Veľký Baboš* (Tatranská Javorina PP). Názov vrchu *Veľký Baboš* v Tatranskej Javorine PP ľudový výklad spája so staroslovanskou bohyňou *Babou* (živiteľkou zeme, zosobnenie dažďového mraku, neskoršie aj bohyňou zimy) ako lokalitu, ktorá symbolizovala jej sídlo, pričom od tohto vrchu prichádzajú dažde a najčastejšie sa tam nachádzajú dažďové oblaky.¹⁴⁶ Tieto názvy preto mohli vzniknúť z priezviska *Baboš* alebo toponymizáciou apelatíva *baboš*, ale nemožno vylúčiť ani možnosť utvorenia názvov zo subst. *baba/Baba* príponou *-oš*. Od názvov vrchov sa utvoril aj názov *Babošie sedlo*, ktoré sa nachádza medzi *Malým Babošom* a *Holým vrchom*.¹⁴⁷ Názov lúky *Babošky* (Bohunice LV) však s veľkou pravdepodobnosťou súvisí s priezviskom *Baboš*, pretože jednak prípona *-ka* je typická pri tvorení terénnych názvov tohto typu a jednak podľa informátora lúku obhospodaroval gazda *Baboš*.

Ani iné osobné mená nemusia mať súvis s apelatívom *baba*, napr. osobné meno, azda priezvisko *Bábel*, *Bábel'* (lúka *Babel'ov kút*, Heľpa BR; polia, časti chotára *Bábelka*, *Pod Bábelkou*, *Kostolné zeme pod Bábelkou*, Rybník LV) mohlo vzniknúť zo subst. *baba* a prípony *-el/-el'*, ale aj z ojkonyma *Bábel* „Babylon“, resp. z pren. apelatíva *bábel* s významom „kto je zmätený, správa sa chaoticky“. ¹⁴⁸ Niekedy sa iba podľa podoby terénneho názvu nedá určiť, či pôvodne išlo o osobné meno, priezvisko pôvodného majiteľa alebo len o apelatívnu charakteristiku osoby, porov. uvedené názvy *Babkica*, *Babkovic*. Názvy pasienkov a lúky *Bábeliná*, *Bábelino* (Blatnica, Nižná Boca LM) mohli vzniknúť z apelatíva *bábel'a* (od subst. *baba* sufixom *-el'-a*) s významom „baba, pôrodná asistentka“ alebo zo ženského živého osobného mena alebo mužského priezviska *Bábel'a*, ale ak by išlo o starý názov, dalo by sa uvažovať aj o mužskom osobnom mene a tvare poses. adjektíva so suf. *-ina* podľa pravidelného tvorenia posesív z a-kmeňových substantív. Podľa informátorov však patril babe (pôrodnej asistentke).

Niektoré názvy vznikali privlastnením objektu k celej rodine. Tvorili sa z priezvisk pomocou prípon *-sk-ý*, *-(c)k-ý*, *-ov-sk-ý*: *Baba* > *Babovské lúčky* (pole, Ľubotín SL), *Babčan* > *Babčanské* (miesto, Maršová-Rašov BY), *Babej* > *Babejská hora*¹⁴⁹ (vrch, Vranov nad Topľou VT), *Babuš* > *Babušovské* (les, Považská Bystrica PB, časť Dolný Moštenec), *Babušovská kvarta*, *Babušovský diel* (pravdepodobne polia, Štiavnik BY), *Babušák* > *Babušácka* (lúka, Podbranč SE). Z osobného mena, priezviska *Babica*, príp. *Babic* vznikli názvy *Babicovská* (pole, Žaškov DK), *Babicovský táľ* (pole, Čajkov LV), *Babická* (les, výš. kóta, Sihla BR; pole Detva DT), hoci nemožno vylúčiť, že napr. objekty s názvom *Babická* mohli vzniknúť aj z apelatíva *babica* alebo podľa terénneho názvu *Babica* či *Babice* iného objektu, ak taký v okolí existoval. Predložkový názov lúky *Na Bábelinskej* (lúka, Nižná Boca LM) azda vznikol z apelatíva alebo z osobného mena *bábel'a/Bábel'a* príponou *-in-sk-ý* alebo podľa názvu lúky a pasienka *Bábeliná*, *Bábelino* v tej istej obci sufixom *-sk-ý*. Názov lúky *Babušínská* (Baďan BS) mohol vzniknúť podobne

¹⁴⁶ Bohuš, I.: Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier. Tatranská Lomnica: Štátne lesy TANAP-u, 1996, s. 185. *Veľký Baboš* je štandardizovaný názov, variantný názov tohto vrchu je *Veľký Báboš*. I. Bohuš (s. 185-186) uviedol aj pravdepodobne staršie alebo ďalšie variantné názvy *Baboš II.*, *Suchý vrch*. *Malý Baboš* je štandardizovaný názov, variantný názov je *Malý Báboš*, pričom I. Bohuš uviedol aj názov *Baboš I.* V Mučíne LC je výšková kóta *Bórovec* so starším názvom *Babos*, ktorý sa azda zapísal maďarskou grafikou.

¹⁴⁷ Bohuš, I.: Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier, c. d., s. 185-186.

¹⁴⁸ Historický slovník slovenského jazyka. I., c. d., s. 104.

¹⁴⁹ Keďže variantný názov vrchu je *Babiánska hora* (z osadného názvu *Babie* VT + *-iansky*), mohlo by ísť aj o nesprávne odvodenie, resp. zdeformovanie tohto názvu, príp. o variantné názvy s rozdielnou motiváciou a spôsobom vzniku.

z apelatíva alebo z osobného mena *babuša/Babuša*¹⁵⁰ príponou *-in-sk-ý* alebo z osobného mena *Babušin* príponou *-sk-ý*. Objekty *Bábeliná*, *Bábelino* a azda aj lúka *Na Bábelinskej* údajne patrili *babe*, *bábele* (pôrodnej asistentke).

Vznik názvu lúky a pasienka *Babiacko* (Ružomberok RK) by bolo možné chápať zo subst. *babiak* „mohutný orech s veľkou korunou; vrchná kopa sena“¹⁵¹ príponou miesta *-sk-o* – **babiáč-sko* > **babiacko* > *babiacko* (s alternáciou *k/č*) ako označenia miesta, kde buď rastie tento druh orechov, alebo kde sa zvyknú robiť kopy sena. Pravdepodobne však ide o príponu *-sk-ý*, resp. o stredoslovenský nárečový tvar N neutra na *-ô*, po dlhej slabike na *-o* (*Babiacko*, spisovne *Babiacke*) z osobného mena *Babiak*.

Nie všetky adjektíva s príponou *-sk-ý* v terénnych názvoch sa utvorili z priezvisk. Táto prípona je typickejšia skôr pre terénne názvy vytvorené z názvov obcí, osád, majerov a ich častí (ide o adjektíva utvorené z týchto ojkonym). V terénnych názvoch sa týmito adjektívami poukazovalo buď na polohu vzhľadom na tieto ojkonymické objekty, alebo na príslušnosť do chotára danej sídelnej jednotky v minulosti alebo dnes. Slovný základ *-bab-/-báb-* je potom prioritne základom ojkonyma, resp. od neho utvoreného adjektíva, ktoré je súčasťou terénneho názvu. Najviac terénnych názvov tohto typu je z adjektíva *bábsky* od názvu obce *Báb* NR, príp. aj od názvu zaniknutej osady *Báb* pri Seliciach GA. Názov jaskyne *Bábska diera* v Silici RV a miesta *Bábske* v Horných Salibách GA sú pomenované buď podľa zaniknutého zatiaľ nedoloženého objektu *Báb*, alebo vznikli zo substantíva *baba/Baba*, pričom by potom mali mať štandardizovanú podobu *Babská diera*, *Babské*. Z osadného názvu *Babie* VT vznikli názvy poľa *Babianska hora* (nár. *Babeňská hura*) a pasienka *Pod Babianskou horou* (nár. *Pod Babensku huru*) v Medziankach VT. Názov pasienka *Na Babianskom* (nár. *Na Babánskom*) v Ratke LC sa utvoril z druhej časti názvu susedných osád *Horná Baba*, *Dolná Baba* (dnes sú súčasťou Trebešoviec LC). Adjektívum *babindolský* v názve poľa *Za babindolským kostolom* sa utvorilo z osadného názvu *Babindol* NR a názov vrchu *Babinský vrch* (Babiná ZV) z osadného názvu *Babiná* ZV. Názov lúky a pasienka *Babínska hoľa* zase vznikol podľa názvu obce *Babín* NO (objekty sa nachádzajú v katastri tejto obce). Názov *Babkovská tiesňava* vznikol z druhej časti zloženého osadného názvu *Lietavská Svinná-Babkov* ZA. Názvy *Babinská*, *Babínska lúka* (les, lúka, Zákamenné NO), príp. aj názov *Babínska hoľa* (Oravská Lesná NO) sa tiež mohli pomenovať podľa polohy k neďalekej obci *Babín*, ale aj podľa vodného toku *Babinský potok*, ktorý preteká cez Zákamenné. V podstate tiež ide o príklady iradiácie.

Chotárne názvy *Babinská*, *Babínska* (pole, les, lúka, pasienok, Dolný Kubín DK; les, Markuška RV), *Babinské* (polia, Čestkovce, Podolie NM), *Babinský jarok*, *Za Babinským jarkom* (jarok, pole, Slopná PB), *Babinský vršok* (lúka, pole, Brezno) pravdepodobne vznikli podľa priezvisk *Babinský*, *Babínsky*, *Babín* alebo z adjektíva *babinský* s významom „zdedený po starej materi (babe)“¹⁵². Motivácia názvov podľa zdedenej pôdy, pozemku po starej mame je známa v slovenskej toponymii.¹⁵³ V slovenskej nárečovej lexike je napríklad v juhوترenčianskom nárečí apelatívum *babovizeň* s významom „dedičstvo po starej matke“¹⁵⁴. Niekedy nemožno jednoznačne povedať, či motivantom bolo priamo priezvisko zväčša pôvodného majiteľa v čase vzniku názvu, alebo osada, majer, ku ktorému objekt prislúchal. Názvy rozličných anojkonymických objektov

¹⁵⁰ Priezvisko *Babuša*, príp. *Babušin* nemusí súvisieť iba s apelatívom *baba*, môže ísť aj o domácku podoba *Babuša* rodného (krstného) mena *Barbora*.

¹⁵¹ Slovník slovenských nárečí. I., c. d., s. 78.

¹⁵² Historický slovník slovenského jazyka. I., c. d., s. 104.

¹⁵³ Merkù, P.: Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu, c. d., s. 38, p. heslo *Bábænca*.

¹⁵⁴ Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatúry a nárečí, c. d., s. 11; Slovník slovenských nárečí. I., c. d., s. 80.

Babiarsky vrch, Babiarske vrchy, Babiarske Závaliská, ktoré sa nachádzajú v katastroch susediacich obcí Jablonka a Polianka MY, sa mohli utvoriť buď z osobného mena, priezviska *Babiar*, alebo podľa názvu osady, majera *Babiarovci*. Podobne názov poľa *Babuliakovské* (Nesluša KM), v nárečovej podobe *Babulákovske*, pravdepodobne vznikol podľa osady *Babuliakovci* alebo časti obce *Babuliakovce* v Nesluši KM, ku ktorej mohlo pole patriť, ale nemožno vylúčiť možnosť, že vzniklo priamo z osobného mena *Babuliak* či *Babulák*.

Adjektívum *babský* má zväčša význam „týkajúci sa baby (staršej ženy alebo ženy všeobecne), vzťahujúci sa na ňu“ a tento význam je aj najčastejším motivantom v terénnych názvoch, ktorých bolo zachytených 11 (*Babská, Babské, Babská grapa, Babská priepasť, Babský vrch*², *Babská cesta*). V prenesenom význame mohlo ísť o objekty podobné tvarom zhrbenej babe, oblú, vypuklé alebo aj zanedbané, neobrábané, ale súvis s *babou* mohol byť aj iný. Podľa informátorov na lúke v Kalamenoch RK údajne pracovali so senom len staré baby a pasienok v Liptovskej Teplej TN bol vraj ďaleko a „stál za babku“. Niektoré z uvedených názvov boli zachytené v nárečových podobách, napr. N sg. feminín so zakončením prípony na -o (*Bapsko, Bapsko grapa*) v Spišských Hanušovciach KK, pl. na -ie (*Babskie*) v Kalamenoch RK.

Terénne názvy zriedka vznikli nulovým topoformantom priamo z rodinných mien buď s nárečovou príponou -ovia, alebo hlavne ak ide o štandardizované názvy so spisovnou príponou -ovci. Zväčša ide o pomenovania bývalých trigonometrických bodov¹⁵⁵ podľa názvov majerov, samôt, osád, lazov a pod., ktoré neboli samostatnými sídelnými administratívnymi jednotkami a štandardizovali sa do podoby so spisovnou príponou -ovci, napr. *Babišovci* (výš. kóta, Belá ZA, Kolárovice BY), *Pod Babišovcami* (lúka, Belá ZA), *U Babišov* (spisovne *Pri Babišovcoch*, vrch, Kolárovice BY), *Nad Babišovcami, Predovsie nad Babicovcami* (Konská ZA). Predložkový názov poľa *Pod Babušikmi* (Divina ZA) vznikol z nárečovej podoby rodinného mena *Babušíkovi* (spis. *Babušíkovci*) podľa polohy k obydliu rodiny. Nárečová podoba predložkového názvu s dynamickým významom v akuzatíve je *Pod Babušikuof*.

Podaktoré z uvedených priezvisk už nie sú doložené v súčasnej úradnej antroponymii. *Databáza priezvisk na Slovensku*¹⁵⁶ s údajmi z r. 1995 neobsahuje napr. priezviská ako *Babčič, Babar, Babat, Babuliar* a i., niektoré sú len ojedinelé. Napríklad priezvisko *Babej* má podľa tejto databázy len jeden muž v Trebišove, ale vyskytuje sa v chotárnych názvoch na východnom Slovensku aj v iných obciach (v okresoch Poprad, Svidník, Humenné, Michalovce a Sobrance). V *Slovníku slovenských nárečí*¹⁵⁷ sa uvádza apelatívum *babej*, z ktorého vzniklo priezvisko prezývkového charakteru podľa vlastnosti *Babej*, s významami „sukničkár, záletník“, „chlap so ženskými vlastnosťami“, len v šarišských nárečiach, ale areálová distribúcia anojkoným s týmto priezviskom ukazuje, že v minulosti bolo rozšírené aj v ďalších východoslovenských nárečiach. Nachádzajú sa aj v okresoch Humenné, Sobrance a Michalovce. Z uvedeného vidno, že terénne názvy môžu poskytovať cenný materiál aj pre výskum antroponymie a nárečí.

Z ďalších derivovaných slov od subst. *baba* sa v anojkonymickej lexike navyše uplatnili apel. *babka, babica* a *babinec*. Subst. *babka/Babka* obsahuje 29 terénnych názvov, najmä priame jednoslovné názvy: *Babka*, *Babky*, podobu substantivizovaných posesívnych adjektív majú názvy *Babkov, Babková*, predložkové názvy: *Na Babke, Na Babku, Nad Babkou, Pod Babkou*, *Pod Babkami*, a štruktúrne typy so zhodným prívlastkom: *Babkin hájik/jarok, Babkova skala, Babkove vršky*. Jeden názov je s nezhodným prívlastkom: *Babky Jaseňa*. Názvy súvisia s niektorým

¹⁵⁵ Trigonometrické body sa už nepoužívajú, v lexikografickom spracovaní lexiky slovenských terénnych názvov sa označujú už ako výškové kóty.

¹⁵⁶ Ďurčo, P. a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku, c. d.

¹⁵⁷ Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 79.

z uvedených významov apelatíva *baba*, *babka*, najskôr však s významom „žena, stará žena“ podľa tvaru napr. niečoho zaobleného, alebo podľa vlastnosti zanedbaného, zarasteného, neobrábaného, opusteného či starého alebo aj počarovaného objektu. Názvy s posesívnymi adjektívami sú motivované vlastníctvom objektu, pri názvoch s adjektívom v mužskom rode *Babkov*, *Babkova skala*, *Babkove vršky* ide o priezvisko, príp. by mohlo ísť aj o živé meno *Babka*. Podľa ľudového výkladu aj majiteľom vrchu *Babky* v katastri obce Pavlova Ves LM bol Babka. Majiteľkou lesa *Babkin hájik* v Chynoranoch PE bola údajne stará babka a pole *Babkin jarok* vo Veľkých Hostiach BN patrilo najstaršej členke tunajšieho zemianskeho rodu. Objekty v Červenom Kameni IL sa nachádzajú pod skalou, ktorá má podobu baby. Lúky v Hranovnici PP sú pod vrchom, ktorý má tvar hlavy babky. V Brhlovciach LV bol zaznamenaný nárečový tvar v A pl. feminín so zakončením na *-e* (*Pod Babke*). V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*¹⁵⁸ sa uvádzajú aj špecifické toponymické významy apelatíva *babka* „kopec“, „skalka“, „hromada kameňov, ktoré sa zozbierali z poľa“, „mokrý pozemok“, „mrak“, „babyka (druh javora)“, „stará vrba“, „peň“, ktoré sú však podľa autorov doložené iba v anojkonymii. Pri názve hrebeňa, chrpta *Babkový grúň* (Podbrezová BR) síce nemožno vylúčiť motiváciu osobným menom *Babka* s posesívnym významom „Babkov grúň“, pravdepodobne však ide o vzťahové adjektívom *babkový* od apelatíva *babka* azda v prenesenom význame podľa zaobleného alebo pretiahnutého tvaru.

V apelatívnej lexike je dnes subst. *babica* označené zväčša len ako hovorové slovo s významom „pôrodná asistentka, pôrodná baba“,¹⁵⁹ ale pravdepodobne sa používalo aj vo významoch „žena, dievča, baba; otcova al. matkina matka, stará mat“.¹⁶⁰ Hoci sa môže zdať, že slovo *babica* je málo frekventované a oveľa menej používané napríklad už oproti slovu *babka*, v terénnych názvoch sa vyskytuje o niečo častejšie, je súčasťou dovedna 33 názvov, najmä jednoslovných priamych názvov: *Babica*₁₅, *Babice*₅, *Babicová*, *Babicovo*, ale aj názvov so zhodným prívlastkom: *Dolná/Horná Babica*, *Babícov vršok*, *Babicovie humno*, *Babicove vršky*, *Babicove hrušky* a predložkových názvov: *Pod Babicou*, *Na Babícov*, *Do Babicovej doliny*, *Na Babícov laz*, *Niže Babícových hrušiek*. Pravdepodobne sa utvorili skôr z apelatíva *baba* príponou *-ic-a* a sú motivované niektorým z jeho významov, prípadne priamo nulovým topoformantom z apelatíva *babica*. Názvy *Babicová*, *Babicovo*, *Babícov vršok*, *Babicovie humno* a i., ktoré majú podobu posesívnych adjektív, súvisia s priezviskom *Babica*. Názov lúky *Babica* vo Valaskej Dubovej RK azda vznikol z osobného mena *Babica*. Posesívne adjektívum v predložkovom názve *Na Babícov laz* v Rovnom RS, ktoré je utvorené z osobného mena *Babica*, príp. *Babic*, bolo doložené v podobe so sufixom *-ó* (*Na Babicó laz*). Hlavné názvy vrchov mohli byť motivované spomínanou mýtickou bytosťou starých Slovanov *Baba*. J. Hladký¹⁶¹ vysvetlil pôvod názvu vodného toku *Babica* v povodí Nitry proprializáciou apelatíva *babica* alebo v súlade s V. Uhlárom¹⁶² ho dáva do súvisu s apelatívom *baba* alebo s mytologickou bytosťou Slovanov *Baba*.

Pri tvorení českých miestnych názvov *Babice* je prípona *-ic-e* pokladaná za topoformant, ktorým sa tieto názvy utvorili buď od osobného mena *Baba* s významom „ves Babových ľudí“, alebo z apelatíva *baba* s významom „stará žena“, v pejoratívnom význame „bojazlivý, neistý (čes. bázlivý), nie statočný muž“, alebo môže ísť o „ves ľudí žijúcich pod Babou“.¹⁶³ V *Slovníku*

¹⁵⁸ Matúšová, J. a kol.: *Slovník pomístních jmen v Čechách*. 2 (B – Bau), c. d., s. 27.

¹⁵⁹ Porov. *Slovník slovenských nářečí*. 1., c. d., s. 78; *Slovník slovenského jazyka*, c. d., s. 61.

¹⁶⁰ Porov. Palkovič, J. (Palkowitch, G.): *Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beyfügung der den Slowaken und Mähren eigenen Ausdrücke und Redensarten*. I. (A – N). Prag, 1820, s. 27; Kálal, K. – Kálal, M.: *Slovenský slovník z literatury a nářečí*, c. d., s. 10.

¹⁶¹ Hladký, J.: *Hydronymia povodia Nitry*, c. d., s. 38.

¹⁶² Uhlár, V.: *Z hydronymie Ponitria: Názvy so sufixom -ňa, -iňa a -ica*, c. d., s. 355.

¹⁶³ Profous, A.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 1., c. d., s. 50.

*pomístních jmen v Čechách*¹⁶⁴ sa názvy, ktoré nie sú pomenované podľa názvu českej obce *Babice* alebo pri predložkových názvoch podľa polohy k iným takto pomenovaným toponymickým objektom, odvodzujú z apelatíva *baba/bába* + *-ice* s významom „druh terénnej vyvýšeniny“, „les“. Poľský, sliezsky názov *Babice* aj S. Rospond¹⁶⁵ odvodzoval z osobného mena *Baba*. V poľskej toponymii sa predovšetkým vznik názvov riek *Babica* chápe z pôvodne deminutívnej formy *babica*.¹⁶⁶ K. Rymut¹⁶⁷ v súvislosti s názvom poľskej obce *Babica* napísal, že *Babicami* sa nazývali pomaly tečúce vodné toky, v starej poľštine mal výraz *babica* význam „druh vrby“. S. Rospond¹⁶⁸ však pri názve rieky *Babica* vydellil sufix *-ica*: *Babica* ako *Bystrzyca* a pod. U. Bijaková¹⁶⁹ uviedla, že pri hydronymách je ťažké určiť motiváciu a tým aj spôsob ich vzniku, každé zo šiestich hydroným *Babica* z povodia rieky Visly ju môže mať inú, napr. motiváciou môže byť okolitý objekt s terénnym názvom *Babice* a hydronymum vzniklo jeho singularizáciou, alebo tento objekt mal názov *Babica* a hydronymum vzniklo ako transonymum, alebo pôvodné hydronymum bolo utvorené sufixom (topoformantom) *-ica*, ale motivantom môže byť aj druh vrby *babica* a hydronymum sa utvorilo priamo z tohto apelatíva a pod. Toto tvrdenie by sme mohli zovšeobecniť v tom zmysle, že nie vždy je možné stanoviť jednoznačnú motiváciu a tým aj spôsob vzniku názvu, jeho názvotvorbu. K rovnakým záverom sme dospeli aj pri výkladoch mnohých ďalších slovenských terénnych názvov.

Subst. *babinec/Babinec* obsahuje 30 terénnych názvov, z toho 23 je priamych: *Babinec*₂₂, *Babince*, ostatné sú predložkové názvy: *Dolu Babincom*, *Od Babinca*, *Pod Babincom*, *Popod Babinec*, *U Babinca* (spis. *Pri Babinci*), *V Babinci*. Zväčša vznikli buď podľa bývalého majiteľa s priezviskom *Babinec* (pôvodne prípadne aj v pravopisnej podobe *Babínece*) alebo zväčša z apelatíva *babinec* s významom „miesto, kde sa stretávali alebo pracovali ženy, baby“, v prenesenom význame „miesto podobné opustenej, zanedbanej babe“. ¹⁷⁰ Toto slovo má aj význam „vstupná časť kostola, kde sedávali ženy, baby“, ale priama motivácia týmto významom je málo pravdepodobná, skôr by sa dalo uvažovať o tom, že by pri predložkových názvoch mohlo ísť o pomenovanie podľa polohy vzhľadom na kostol, resp. jeho vstupnú časť. K. Kálal a M. Kálal¹⁷¹ uviedli význam východoslovenského slova *babinec* „žebračňa“. Názov vrchu *Babinec* v Kraskove RS a poľa *Babinec* v Kyjaticiach RS môže súvisieť s názvom susednej obce *Babinec* RS. Pole *Od Babinca* v Kraskove RS môže byť pomenované podľa polohy buď v smere od vrchu *Babinec*, alebo od susednej obce *Babinec* RS. Pole a lúka s variantnými názvami *Babinec*, *Babínece* v Brezne BR mohli patriť k majeru *Babínece*, príp. sa mohli utvoriť z názvu poľa, ktoré sa neskôr mohlo stať stavebným pozemkom. Z názvu majera vznikol názov časti Brezna a ulice. Podobne objekty v Mikušoviach IL s terénnymi názvami *Babinec*, *U Babinca* mohli patriť k majeru *Babinec* alebo sa nachádzali v jeho okolí. Majiteľkou poľa *Babinec* v Piešťanoch PN bola údajne nejaká babka, baba. Prípona *-ín-ec/-in-ec* sa v toponomastike vo všeobecnosti zaraďuje

¹⁶⁴ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách, 2 (B – Bau), c. d., s. 16-17.

¹⁶⁵ Rospond, S.: Nazwy geograficzne Śląska. Tom pierwszy. A – B, c. d., s. 16.

¹⁶⁶ Wolnicz-Pawłowska, E.: O nazwach wodnych w Polsce, c. d., s. 115.

¹⁶⁷ Rymut, K.: Nazwy miast Polski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, s. 27.

¹⁶⁸ Rospond, S.: Nazwy geograficzne Śląska. Tom pierwszy. A – B, c. d., s. 16.

¹⁶⁹ Bijak, U.: Nazwy wodne dorzecza Wisły. Potamonymy odaplatywne. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 2013, s. 134.

¹⁷⁰ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest, c. d., s. 24; Slovník slovenských nářečí. 1., c. d., s. 79.

¹⁷¹ Kálal, K. – Kálal, M.: Slovenský slovník z literatury a nářečí, c. d., s. 10.

k príponám s lokalizačným príznakom.¹⁷² V *Slovníku pomístních jmen v Čechách*¹⁷³ sa uvádza okrem motivácie podľa polohy k inému objektu s takýmto názvom alebo podľa mena majiteľa aj motivácia apelatívom *babinec* s významom „ženský starobinec“ podľa toho, že na pomenovanom objekte vraj bývali staré ženy, alebo motivantom mohol byť výskyt rastliny *babinec* z rodu bodliakov, prípadne význam „kopa sena“. Jednou z možností je aj ich vznik z apelatíva *baba* vo významoch „vyvýšenina terénu“, „mokrý pozemok“, „močiar“, ktoré sú doložené iba v terénnych názvoch, a formantu *-inec*.¹⁷⁴ U. Bijaková¹⁷⁵ uviedla, že poľský predĺžený formant *-eniec* má pomerne veľký podiel pri tvorbe hydroným a v názve *Babieniec* má slovo *baba* význam „wzniesienie“ (= vyvýšené miesto).

Topoformantom *-ín-ec* z osobného mena *Babuš*, *Babuša* alebo z apel. *babuša* mohol vzniknúť názov pasienka *Babušíne* (Bošáca NM). Mohlo ísť o majetok patriaci niekomu s osobným menom *Babuš* alebo *Babuša*, príp. patriaci *babuši*, ale pravdepodobne skôr išlo o pasienok, na ktorom sa zvykli pásť husi.

Ostatné deriváty od apelatíva *baba* sú v slovenských terénnych názvoch zriedkavé. Príponou miesta *-ňa* vznikol od apelatíva *baba* aj názov poľa *Babne* (Krajná Bystrá SK), prov. oronymá *Gróŕňa*, *Plevňa*, *Tehelňa*.¹⁷⁶ Názov lesa *Babiská* (Varhaňovce PO) pravdepodobne vznikol toponymizáciou apelatíva *babisko* (jeho plurálového tvaru) s významom „stará žena, baba; veľká, zlá, odporná, obyčajne stará žena“¹⁷⁷ na základe podobnosti ako pomenovanie starého, zaneďbaného objektu alebo objektu zaguľateného tvaru či miesta, príp. miesta, kde chodia alebo sa vyskytujú „baby“, ale mohol sa utvoriť z apelatíva *baba* formantom miesta *-is-k-o*.

Od apelatíva *baba* sa utvoril aj štruktúrny typ predponových, resp. predponovo-príponových derivovaných názvov ako *Zábabie*, *Hlaváčovie Zábabie* (nár. *Hlaváček Zábabie*) v obci Slopňá PB podľa polohy ku kopcu *Babie*. Za osobitný štruktúrny typ sa pokladajú aj jednoslovné dvojčlenné názvy, ktoré vznikli univerbizáciou viacslovných spojení (názvov) typu *Dlhé nivy*, *Španie hrady* na *Dlhenivy*, *Šanihrady*, k ďalším príkladom *Šanistáne*, *Gregáňdolina*, *Oremlaz* a i.¹⁷⁸ Tieto kompozitá (zväčša ide o zrazeniny) vznikli zo spojenia prídavného mena a substantíva (zhodného prívlastku a určovaného člena), príp. z dvoch substantív. Podľa S. Rosponda¹⁷⁹ v slovanskej toponymii nejde o veľmi produktívny typ na rozdiel napr. od germánskej toponymie a rozdeľuje ho do troch podskupín: „zloženia“, „zrosty“ (ako príklad uviedol aj *Babimost*) a „zestawienia syntaktyczne“, ktoré vznikli zo spojenia zhodného prívlastku a určovaného člena, t. j. prídavné meno + substantívum, podstatné meno + podstatné meno, ale aj číslovka + podstatné meno, a rôzne typy vzniknuté z predložkových spojení, ktoré M. Majtán¹⁸⁰ zaradil k samostatným štruktúrnym typom.

Ku kompozitným terénnym názvom s apelatívom *baba* by sme mohli zaradiť názov vrchu *Babiahora*, v goralskom nárečí *Babiagura* (Oravská Polhora NO) z nárečovej podoby názvu so zhodným prívlastkom *Babia gura* (aj *Babia góra*, *Babio góra*; porov. aj poľ. *Babia Góra*, *Ba-*

¹⁷² Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 23-24; Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest, c. d., s. 25.

¹⁷³ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 23-24.

¹⁷⁴ Matúšová, J. a kol.: Slovník pomístních jmen v Čechách. 2 (B – Bau), c. d., s. 23-24.

¹⁷⁵ Bijak, U.: Nazwy wodne dorzecza Wisły, c. d., s. 154.

¹⁷⁶ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 134.

¹⁷⁷ Historický slovník slovenského jazyka. 1., c. d., s. 104; Slovník slovenských nárečí. 1., c. d., s. 79.

¹⁷⁸ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 22-23.

¹⁷⁹ Rospond, S.: Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słówiańskich nazw geograficznych. Wrocław: Wydawnictwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 1957, s. 47-49.

¹⁸⁰ Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 22-28.

biagóra, Babiogóra; Babigura – analogicky ako názvy *Kuninoga, Božistopka*),¹⁸¹ hoci sa mohli používať obidva štruktúrne typy ako variantné. V doklade z r. 1903 sa použil ako jednoslovný kompozitný typ názvu: „... najprv liptovské vody zosilnené vodami oravskej Babiagury predrali sa pri Kráľovanoch cez Fatru, a takto rozmnožiť a zosilniť vody turčianske, spojenými silami pretrhli strečniansku hať a stiekli na dolnozemské nivy Uhorska...“.¹⁸² Že ide skutočne o jednoslovný názov, vyplýva z toho, že sa skloňovala len druhá časť názvu.

Zložený názov poľa *Babidol* (Dolná Krupá TT) sa utvoril z adjektíva *babí* k substantívu *baba* s významom „babský“ a substantíva *dol* s významami „znížené miesto; dolina, údolie; jama; priekopa, kanál“.¹⁸³ Pole sa nachádza na mieste pri potoku, kde údajne oddychovali ženy. Doložený je aj štruktúrny typ dvojčlenného názvu so zhodným prívlastkom *Babí dol* (polia, Unín SI, Bohdanovce nad Trnavou a Dolná Krupá TT). Možný výklad tohto zloženého názvu by mohol byť podobne ako názov obce *Babindol* NR z posesívneho adjektíva *babin* (< *baba*) a apelatíva *dol*. Ľudovým spojením *babin dol* sa označovala neobrábaná, opustená nížina, dolina.¹⁸⁴ Podľa E. Wolnicz-Pawłowskej¹⁸⁵ v súvislosti s apelatívom *baba* a toponymickým významom „niečo, čo sa trasie ako baba alebo jej brucho“, rovnakú motiváciu môže mať apelatívne spojenie *babí dol* „roklina, úžľabina, úvoz“, ktoré bolo zachytené aj v kašubských nárečiach. Takýto názov má aj niekoľko nesídelných objektov prevažne v okolí Trnavy (*Babindol, Predný Babindol, Zadný Babindol, Prostředný Babindol, Krajný Babindol*).

Pravdepodobne zo spojenia *babia šarina*, resp. v pl. *babie šariny* (< adj. *babí* a subst. *šarina* s významom „vysoká vodná tráva, trstie, bot. šašina *Bolboschoenus*“¹⁸⁶) vznikol názov lúky a lesa *Babišary* (Pata GA). Podľa informátorov na území týchto objektov bolo kedysi blato, lúky a šarina. Naskýta sa možnosť hľadať analógiu aj s apel. *baba, babí* vo význame „bahno, bahurina, trasovisko, močiar“ a pod. ako pri poľskom názve *Babimost*.¹⁸⁷

Podobne zo spojenia *babin* alebo *babí vrch*, resp. skrátením prvého člena a jeho zrazením so slovom *vrch*, či zo spojenia s nezhodným prívlastkom v akuzatívne *vrch báb* (*báb vrch*) sa utvoril aj zložený názov lesa *Babvrch* (Seč PD), ktorý sa však štandardizoval ako *Bába*. Niekoľko zložených názvov mohlo vzniknúť zo spojení apel. *baba* s maďarskými slovami alebo priamo z maďarských, resp. pomadžarčených podôb názvov. Názvy *Babahed', Babaheda'* (les, vrch, Byšta, Brezina TV), *Babareta* (lúka, Ruskov KE), ktoré vznikli zo subst. *baba* alebo z osobného mena *Baba* a maď. subst. *hegy* s významom „vrch, kopec“ alebo tiež maď. *rét*, „lúka“ (= *Babí koppec, Babia lúka*). Z osadného názvu *Báb* NR a maď. slovesa *szeg* „obrubovať, lemováť; odkrojiť, odrezať“ alebo z maď. subst. *szeg* „klinec, klin“, príp. maď. subst. *szék* „stolička; stolica, kreslo“ v prenesenom význame označenie polohy alebo tvaru objektu vznikol názov poľa *Bábiség* (Báb NR). Názov pasienka *Bábohéd* vznikol tiež z osadného názvu *Báb* NR a maď. subst. *hegy*.

5. Zhrnutie a závery

Sémantické okruhy apelatíva *baba* a jeho derivátov poskytujú rozličné možnosti onymickej motivácie takto pomenovaných rôznych druhov anojkonymických objektov. Motivantom môže byť hociktorý z významov apelatíva *baba*, najčastejšie význam „žena, stará žena“ v prenesenom

¹⁸¹ Rospond, S.: Nazwy geograficzne Śląska. Tom pierwszy. A – B, c. d., s. 15-16.

¹⁸² Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 1903, roč. 6, s. 31.

¹⁸³ O slovách *dol, dolka, dolec* pozri Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 35.

¹⁸⁴ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest, c. d., s. 24.

¹⁸⁵ Wolnicz-Pawłowska, E.: O nazwach wodnych w Polsce, c. d., s. 115.

¹⁸⁶ Historický slovník slovenského jazyka. 5. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda, 2000, s. 605.

¹⁸⁷ Wolnicz-Pawłowska, E.: O nazwach wodnych w Polsce, c. d., s. 115.

alebo metaforickom význame podľa tvaru alebo charakteru objektu. Keďže často ide o názvy kopcov zaobleného tvaru, z etymologického hľadiska nemusí ísť len o pôvod z praslovanského **baba*, ktoré sa utvorilo ako slovo detskej reči zdvojením slabiky (*ba-*), ale aj z ide. koreňa **bab/bob*, ktorý označoval niečo vyduté, nakysnuté, nafúknuté, opuchnuté, zaguľatené.¹⁸⁸ Tento pôvod sa predpokladá aj pri etymologickom homonyme *baba* s významami ako „prázdny koláč“, „haruľa“ a i.¹⁸⁹ Viacerí lingvisti, onomastici uvádzajú spojitosť so staroslovanskou bohyňou *Baba*, *Bába* a súvislosť s kultovými miestami. Apelatívum *baba* mohlo pôvodne byť aj topografickým termínom, ktorým sa označovali zaoblené kopce.¹⁹⁰ Predovšetkým pri chotárných názvoch by mohol byť relevantný výklad R. Krajčoviča,¹⁹¹ že by mohlo ísť o miesto báb, opustených starších žien, alebo v prenesenom význame o opustený, zanedbaný, neobrábaný, starý, burinou zarastený, neúrodný, príp. počarovaný objekt (z významu *baba* „čarodejnica, striga“). Najmä v poľštine a v ukrajinčine sa pri pomenúvaní hydronymických objektov názvy s apel. *baba* alebo s niektorými jeho derivátmi spájajú s významom „bahno, bahunina, mokrina, močiar, trasovisko“. Motív výskytu určitej rastliny by bolo možné pripustiť najmä pri názvoch lúk, príp. polí predovšetkým vtedy, ak názov obsahuje slová *babí*, *babka*, ktorú sú súčasťou aj niektorých slovenských druhových názvov rastlín. Mnohé terénne názvy obsahujú apelatívum *baba* ako pomenovanie osoby alebo antroponymum *Baba* a ďalšie osobné menám (prímená, priezviská, živé mená) odvodené od apel. *baba*, ktoré zväčša označujú vlastníkov pri prvotnom pomenovaní objektov. Motivantom vzniku takéhoto názvu je vo väčšine prípadov príznak vlastníctva. Ak je súčasťou anojkonyama názvu nesídelného objektu, často v podobe adjektíva odvodeného od názvu obce, motívom pomenovania je buď príslušnosť tohto objektu do katastra danej obce, osady, majera a pod., alebo poloha objektu k tejto sídelnej jednotke.

Okrem substantíva *baba/Baba* a jeho posesívnych podôb sa z derivovaných slov najviac v slovenských anojkonyamách uplatnilo adjektívum *babí* a substantíva *babka/Babka*, *babica/Babica*, *babinec/Babinec*. Z osobných mien sú najviac používané posesívne podoby alebo sa terénne názvy utvorili od osobných mien pomocou formantu *-k-a*. Zo štruktúrnych typov sú to predovšetkým priame jednoslovné názvy, dvojslovné názvy so zhodou a predložkové názvy. Vzhľadom na rôzne možnosti interpretácie slovotvornej, resp. názvotvornej analýzy terénnych názvov, t. j. vymedzenie základov a topoformantov, aj so zreteľom na rozličné slovotvorné školy, M. Majtán¹⁹² odporúča predstavovať jednotlivé štruktúrne typy (topoformanty) na základe morfematickej analýzy. Bez poznania onymickej motivácie však nie je možné presne určiť spôsob druhu názvotvorby a stanoviť jednoznačný slovotvorný model. Určenie slovotvorného modelu komplikuje aj fakt, že jeden názov môže mať viacero možností utvorenia vzhľadom na rozličnú onymickú motiváciu. Napríklad niektoré terénne názvy nemuseli vzniknúť toponymizáciou odvodeného apelatíva, ale sa mohli vytvoriť určitým formantom, resp. topoformantom. Pri viacerých názvoch sú však možné obidva spôsoby, napr. *babica* > *Babica* alebo *baba* + *-ic-a* > *Babica*, *Babice*; osobné meno *Babík* > terénny názov *Babík*, *baba/Baba* + *-ík* > *Babík*. Rovnaký názov v rozličných obciach mohol vzniknúť každý iným spôsobom. Objekty mohli byť pomenované podľa osobného mena alebo podľa iného toponyma s danou lexémou, podľa druhu motivácie sa mohli vytvoriť transonymizáciou, univerbizáciou, kompozíciou, deriváciou alebo priamo toponymizáciou odvodeného či neodvodeného apelatíva a pod.

¹⁸⁸ Lutterer, I. – Šrámek, R.: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 40.

¹⁸⁹ Králík, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny, c. d., s. 57.

¹⁹⁰ Šrámek, R.: Vladimír Nekuda – Josef Unger: Hrádky a tvrze na Moravě (Little Castles and Strongholds in Moravia), c. d., s. 431; Šrámek, R.: Úvod do obecné onomastiky, c. d., s. 19.

¹⁹¹ Krajčovič, R.: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest, c. d., s. 24.

¹⁹² Majtán, M.: Z lexiky slovenskej toponymie, c. d., s. 21.

Pri lexikografickom spracovaní anojkonymickej lexiky sa pri tvorbe heslových slov využíva vyšší stupeň abstrakcie, posesívne podoby sa hniezdajú k základnému heslu, preto sa aj vo výklade uvádzajú všetky možnosti onymickej motivácie a slovo tvorby (názvo tvorby) jednotlivých terénnych názvov. Anojkonymá tak isto ako všetky vlastné mená je nutné skúmať v onymickom kontexte ako prvok istej onymickej sústavy, poznať ich onymickú situáciu, t. j. všetky variantné podoby či alternatívne (synonymné) názvy toho istého objektu, a ich mimojazykovú stránku – onymický obsah a onymickú motiváciu.

Skratky okresov:

BB – Banská Bystrica, BN – Bánovce nad Bebravou, BR – Brezno, BS – Banská Štiavnica, BY – Bytča, CA – Čadca, DK – Dolný Kubín, DT – Detva, GA – Galanta, HC – Hlohovec, HE – Humenné, IL – Ilava, KE – Košice, KK – Kežmarok, KM – Kysucké Nové Mesto, KN – Komárno, LC – Lučenec, LE – Levoča, LM – Liptovský Mikuláš, LV – Levice, MA – Malacky, MI – Michalovce, ML – Medzilaborce, MT – Martin, MY – Myjava, NM – Nové Mesto nad Váhom, NO – Námestovo, NR – Nitra, NZ – Nové Zámky, PB – Považská Bystrica, PD – Prievidza, PE – Partizánske, PN – Piešťany, PO – Prešov, PP – Poprad, RK – Ružomberok, RS – Rimavská Sobota, RV – Rožňava, SA – Šaľa, SB – Sabinov, SC – Senec, SE – Senica, SI – Skalica, SK – Svidník, SL – Stará Ľubovňa, SN – Spišská Nová Ves, SO – Sobrance, SP – Stropkov, SV – Snina, TN – Trenčín, TO – Topoľčany, TT – Trnava, TV – Trebišov, VT – Vranov nad Topľou, ZA – Žilina, ZC – Žarnovica, ZH – Žiar nad Hronom, ZM – Zlaté Moravce, ZV – Zvolen

Príloha č. 1

Ukážka pracovnej verzie heslovej state BABA v slovníku *Lexika slovenských terénnych názvov*. Digitálna verzia slovníka umožňuje zobrazit' aj takú štruktúru hesla, v ktorej je pri jednotlivých názvoch uvedený aj druh objektu a názov obce (so skratkou okresu), v ktorej sa onymický objekt nachádza. Skratky použité v heslovej stati sa vysvetľujú v rámci on-line portálu slovníka (<https://lstn.juls.savba.sk>) v časti s názvom *O slovníku*.

BABA f./m.

I **a** ²¹¹*Baba*₅₉; *Baby*₉; *Dolná/Horná₂ Baba*, *Malá₂/Veľká₂ Baba*, *Lomená Baba*, *Stará₂ Baba*, *Sopľavá₂/Zabitá Baba*, *Kamenná₃ Baba*, *Modranská Baba*; *Horné Baby*, *Skamenené Baby*; *Baba v stráni*; *Tri Baby* **b** *Hore Babou*, *Na Babe*₁₁, *Na Babu*₅, *Na Babu Malicherku*, *Pod Babou*₁₁, *Pri Babe*, *U Baby*; *Na Babách*; *Pri Kamennej babe*; *Na stádo Baba* ♦ **a** *Prídavky na Babe*, *Skálna ihla na Babe*; *Údolie Kamennej baby* **b** *Niže cesty k Trnavskej babe* **III** **a** *Babín*, *Babiná*₃₀, *Babiné*₃; *Predná/Zadná Babiná* **b** *Na Babín*, *Na Babinej₄*, *Pod Babinou*, *Pod Babiným*, *Za Babinou*₂; *Na Babiné* ♦ **a** *Babin kút₂*, *Babina diera/hora₂/chrast₂/lúčka/lúka/mláka/poľana*, *Babin jarok/lúžok*, *Babino dúpá*, *Babin potok/vrch₄/vršok*, *Babina cesta/záhrada*, *Babin potok*, *Babino brucho*, *Babin laz₂*, *Babov laz*, *Babin most*; *Babine duchne*, *Babovie kopanice*; *Jarok v Babinom kúte*, *Niva pri Babinom*, *Niva pri Babinom dole* **b** *Pod Babinou dolinou*, *Pod Babiným lazom*, *Pri Babinej mláke*, *Pri Babinej vinici*, *U Babinej mláky*, *Za Babiným jarkom*

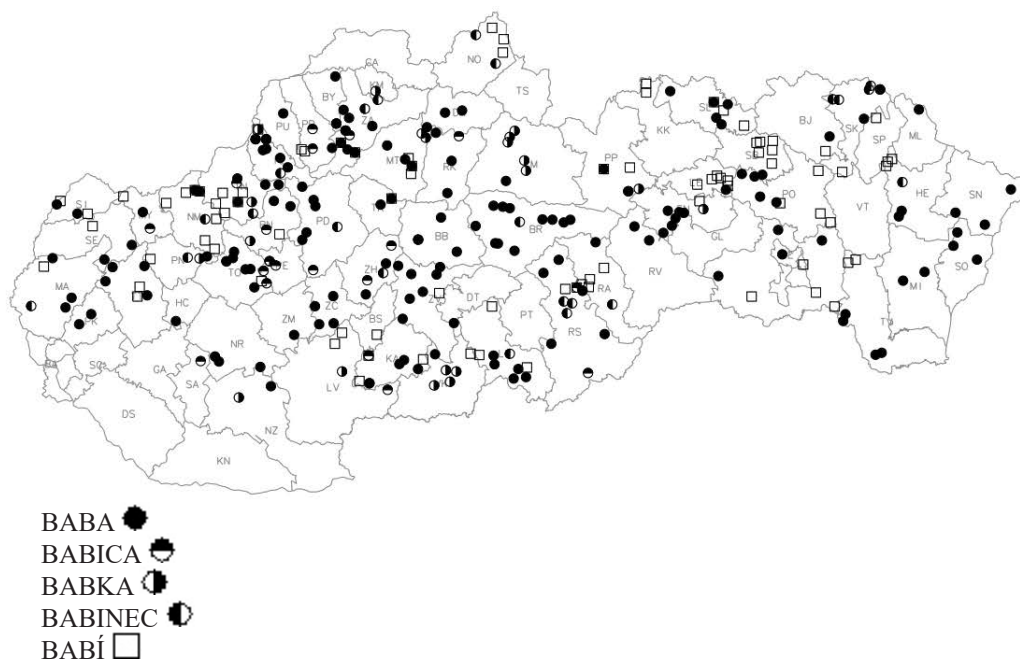
2 **a** *vrch*₄₄, *les*₄₁, *pole*₂₉, *výš. kóta*₁₇, *pasienok*₁₄, *lúka*₁₃, *miesto*₁₃, *skala*₆, *bralo*₃, *sedlo*₂, *lom*, *priesmyk*, *svah* **b** *pole*₁₅, *les*₁₂, *miesto*₇, *lúka*₆, *pasienok*₄, *vrch*₃, *dolina*₂, *výš. kóta* ♦ **a** *pole*₁₅, *les*₇, *pasienok*₇, *miesto*₅, *vrch*₅, *lúka*₄, *bralo*₂, *výš. kóta*₂, *dolina*, *chotár*, *sad*, *skala* **b** *miesto*₂, *les*, *lúka*, *pole*

3 Zo subst. *baba* „žena, stará žena, čarodejnica“ al. „otcova al. matkina matka, stará mat“, príp. metaforicky aj z iných významov subst. *baba* (p. HSSJ1, s. 104; SSN1,

s. 76-77), v toponymizovanom pren. význame „terénna vyvýšenina“ al. zriedkavo názvy *Babov laz* v Martine MT a *Babovie kopanice* v Hubine PN z OM (P) *Baba* (nemožno tiež vylúčiť, že vznikli z P *Bab*, p. BAB//BÁB). Tvary *bab-in*, *-a*, *-o* môžu byť aj menné adj. z psl. *babīnъ* „niečo vlastnosťami podobné babe, staré, zanedbané alebo počarované, neobrábané, opustené“ (KRs, s. 24). Názvy vrchov mohli byť motivované aj mýtickou bytosťou starých Slovanov *Baba* (Uhlár, 1987, s. 355; Šípková, 2010, s. 169). Objekty mohli mať podobu ženy, baby, zaoblený al. pretiahnutý tvar. Podľa LŠ (s. 40) tieto TN môžu mať pôvod v ide. koreni **bab-/bob-*, kt. označoval niečo vyduté, nakysnuté, nafúknuté, napuchnuté, zaguľatené, alebo v slovan. slove „baba, stará žena“ (zaoblený tvar vyvýšeniny sa podobal ohnutej starene). TN mohli byť pomenované aj podľa miesta *báb*, opustených starších žien, v prenesenom význame mohlo ísť o opustené, zanedbané, neobrábané miesta (KRs, s. 24). V SPJČ sa uvádza motivácia českých TN aj inými významami apel. *bába/baba*, z kt. TN vznikli metaforizáciou, ako sú „zakrpatený strom“, „kamenitá vyvýšenina nepravidelného tvaru“, „skala“, „kamenný kríž“, „mokrína, bahnité miesto“. Súvislosť s predpokladaným apel. *baba* vo význame „bahno, močiar, mokrína“ (ZZN, s. 31 – 32; MSE, s. 37) v poľských TN, najmä v hydronymii, E. Wolnicz-Pawlowska (2005) spochybňuje. Pasienok *Babin potok* v Mikušovciach IL je pomenovaný podľa vodného toku *Babin potok*, pri kt. sa nachádza. Zväčša jednoslovné TN v podobe substant. poses. adj. s elidovaným určeným členom sa pri štandardizácii TN i MN upravujú do podoby vlst. adj. (*Babina* (lúka) > *Babiná*). SPJČ2 (s. 12) uvádza vznik TN *Babina* aj zo subst. *babina*, kt. vzniklo zo subst. *baba* al. z adj. *babí* + *-ina* al. zo spojenia *babí strouha*, *pastvina*, al. zo subst. *babina* „zvetraná skala“ (Mch, s. 40); porov. aj *babiny* „dar, jedlo šestonedielke, radostník“, „pazderie, zreby, odpadky (dreva, ľanu a i.)“ (SSJ1, s. 61; KKS, s. 10). K názvom niektorých objektov sa viažu rôzne ľudové etymológie, príbehy a povesti. Niektoré vychádzajú z podobnosti objektov so ženou, babou, napr. les *Kamenná baba* v Harakovciach LE dostal názov podľa skaly, kt. sa podobala žene držiacej v náručí dieťa a miskú; les (a aj jazero) *Baba* v Ratkovskej Suchej RS boli pomenované podľa kameňa pri jazere, kt. mal podobu ženy. Iné majú príbehovú povahu, napr. v lese *Na Babe* vo Zvolene ZV (Zolná) údajne bola zabitá baba, kt. išla z krštenia; na mieste s TN *Baba* v Kraľovanoch DK údajne žila pomätená žena; o vrchu *Baba* v Lučivnej PP sa zachovala povest', že tam bývala zlostná ježibaba so železným nosom, kt. mala príbytok z umrlčích hláv a žilo s ňou dvanásť dievok premenených na mačky, kohúty a iné zvieratá. V Cerove KA TN *Babino dúpá*, nár. *Babina dúpa*. N pl. poses. adj. m./n. *-ie* (*Babinie*) v Podkoniciach BB. Kolekt. poses. adj. so suf. *-éč* (*Babech kopanice*) v Hubine PN. TN *Baba*, *Sopľavá Baba*, *Veľká Baba* sú variantné názvy vrchu v Košeci IL. Vrch *Babín* v Mučine LC má št. variantný názov *Bôbovec*. Vrch, výš. kóta *Baba* v Hornej Lehote BR má starší variantný názov *Babia hoľa*. Pole *Pod Babiným* (*Pod Babinim*) v Mysline HE má št. názov *Pod Babinou*. • Csl. výskyt.

Príloha č. 2

Areálová distribúcia subst. *baba/Baba* a jeho najčastejších derivátov (vrátane tvarov posesívnych adjektív) v slovenských terénnych názvoch

The substantive *BABA* and its derivatives in Slovak anoikonyms and in the dictionary *The lexis of Slovak anoikonyms*

Iveta Valentová

Slovak anoikonyms, including entries with the substantive *BABA* and its derivatives, are being processed also within the digital and print dictionary of anoikonymic lexis that is currently being prepared. The principles, conception and the entries beginning with letter *A* have already been published in the classical book form in *Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)* [The lexis of Slovak anoikonyms (Conception of lexicographical processing)] (2018) by I. Valentová and also in digital form within the portal of the same name on the internet page of Ľudovít Štúr Linguistic Institute of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava (<https://lstn.juls.savba.sk/>). It is an explanatory and documentary dictionary of Slovak and into Slovak adapted foreign appellative and propriial lexis that occurs in minor place-names. The starting point of the entry structure (headword) is the lexeme (appellative or propriial) and its occurrence in anoikonyms.

It is generally accepted that the origin of this appellative is based on Proto-Slavic **baba* that had been formed as a word in child language by syllable duplication (*ba-*), while it is supposed that it originally denoted family relationship. With regard to its etymological homonym, it is possible to explain its origin also as based on the onomatopoeic base **bab-* that denoted dull hollow sounds, and, secondarily, also hollow or round objects. Anoikonyms with the substantive *baba/Baba*, or with the basis *-bab/-báb-* occur in several structural types. These can be single-element names directly naming the object itself. Quite frequent are the structural types of multiple-element, multiple-word, usually bi-word names. Most often they are names with a concordant attribute (attribute in agreement) and prepositional names.

The onymic motivation of their origination could be varied. The motivators could have been the meanings of the appellative *baba* ‘woman, old woman’, ‘grandmother, grannie’, or ‘witch’, also in figurative or metaphorical meaning, based on the similarity of the object with “baba”. In Czech onomastics, these names are connected with hills and forests

that have an oblong or round shape. However, according to Slovenian toponomastics, mountains, hills, rocks or crags named in this way can also have a pointed or thick columnal shape. Namely names of hills used to be connected also with motivation by the mythical ancient Slavic being *Baba* and with cult-related places. In Slovak field names, above all the meanings of the word *baba* “old, elderly, abandoned, morose, unkempt, neglectful woman; witch, figuratively midwife, something similar to *baba*, a neglected part of field, valley or part of brook overgrown with weeds, etc.”, or “a place of such old, abandoned, elderly women, figuratively such field that is abandoned, neglected, uncultivated” are considered as important motivators. In Polish toponymy this basis often forms part of hydronyms the origin of which is usually being connected with the hypothetically presupposed appellative *baba* as an old topographic term with the meaning “marsh, moor, wetland”. In general, some anoikonyms can also be motivated by the occurrence of plants on the the object with a name containing this appellative of its derivative.

Relatively many derivatives have been formed from the appellative *baba*, out of which some can be only diminutives or augmentatives to the appellative *baba* in its various meanings, but some have their specific meanings that are registered above all in dictionaries of historical or dialectal lexis. From among words derived from the appellative *baba*, most often occurring in Slovak anoikonyms are the forms of possessive adjectives derived by the suffixes *-in/-ln*, (*-in-a/-in-á*, *-in-o*, pl. *-in-e/-in-ě*). The origin of oikonyms, as well as of names of mountains, like e.g. *Babín*, *Babin*, *Babiná* is often being interpreted as related to the male personal name *Baba*. Field names tend to be younger, hence as a rule they are interpreted as related to the feminine appellative *baba*. The possessive suffixes *-in*, *-ina* in Slovak geographic names that arose as a result of ellipsis of the determined member, are usually standardised with a long vowel according to the form of qualitative adjectives (*Babín*, *Babiná*). However, names with these suffixes do not have to have the form of possessive adjectives, but they can be substantives denoting the location where what is expressed by the word base is or was located, or where the activity expressed by the word base is or was taking place, cf. *Lipina* (*lipa* “linden”), *Brezina* (*breza* “birch”), *Dubina* (*dub* “oak”), and similarly also *Babina*.

In Slovak anoikonyms, from among the derivatives of the substantive *BABA*, most frequently occurring is the relational adjective *babí* (Proto-Slavic **babъjъ*) to the appellative *baba*. Some names contain, from the etymological point of view, the word base *baba* or *bab-*, but the naming motive has nothing in common with the meanings of this appellative. They actually form the word base of personal names, usually of surnames of the original or current owners of the objects, but their onymic motivation is not based on the appellative meaning of the personal name, most often surname, but on the given person's or family's possession of the object usually at the time of the onymic nomination, i.e. at the time when the object got its name, e.g. *Babikova lúka* (Babik's meadow). In Slovak anoikonyms there can also be found names containing collective possessives related to whole families (in toponyms this denotes possessive relationship of the object with regard to the given family), the suffixes of which depend on the particular dialectal areas. Some objects are named according to the location with regard to the domicile of the particular person, e.g. *Nad Babom*. Other derivatives occurring in Slovak anoikonyms include above all the words *BABSKÝ*, *BABKOVÝ*; *BABICA*, *BABIČKA*, *BABINEC*, *BABKA*, more rarely also *BABŇA*, *BABISKO*. With regard to some names, the onymic motivations can vary, hence also their onymic name formation can differ. For example, the name *Babička* (denoting meadows) can be directly or in figurative meaning connected with the appellative *babička* having the meaning “father's or mother's mother; grandmother”, but also with the surname *Babička*. The name could also have arisen from the surname *Babič* by the suffix *-k-a* indicating the original owner of the anoikonymic object. With regard to various possibilities of interpreting the word-formative analysis of anoikonyms, as well as with regard to various word-formative schools, the presentation of topoformants in the dictionary is based on morphematic analysis. Within lexicographical processing of anoikonymic lexis, a higher degree of abstraction is used, the possessive forms form part of entries of the basic word, thus also within explanation all the possibilities of onymic motivation are given. Anoikonyms, just like any other proper names, have to be investigated within their onymic context as elements of a certain onymic system, and it is indispensable to be familiar with their onymic situation, i.e. with all the variant forms or alternative names of the same object, as well as with their extra-linguistic aspects – their onymic content and their onymic motivation.